

Přítomnost

ROČNÍK XV

V PRAZE 8. ČERVNA 1938

ZA KČ 2.—

Obrana proti německé metodě

Kdo má dělati naši propagandu? PAVEL VILEMSKÝ

Byla dřív práce nebo věda? JIŘÍ ALTER

Španělská závěť ARTUR KOESTLER

Andrej Hlinka se zříká křesťanství B. PALKOVSKÝ

---

60 let české sociální demokracie VILÉM ŠTEFAN

Dohoda, ale jen Pittsburská — Proč nastalo v Rakousku vystřízlivění?
Jak myslí konservativní Angličan — O kráse slova — Panašování se neosvědčilo
Auguři se usmívají . . . — Naše propaganda mezi přáteli — Panu censorovi
Dopravní cesta našeho průmyslu

CORONA

dokonalý přenosný psací stroj pro celý život — nyní též na měsíční splátky Kč 135.—

GIBIAN A SPOL.,
Praha II., Štěpánská 32.
Tel. 3 51 51-53.

Zdarma obdržíte na požádání naši brožurku „Působivé dopisy“.

V sebemenším bytě získáte

PRACOVNÍM STOLKEM

č. 310
100 cm dlouhým, 65 cm hlubokým

nástroj
POŘÁDKU A POHODLÍ

PRAHA II., Vodičkova 32

CARPE DIEM na vlnách!

Podívejte se z okna. A když je hezky, přijďte užívat dne na naše noblesní parníky. Jmenují se Dr. Edvard Beneš a Antonín Švehla. Kotví v přístavu na Palackého nábřeží — blíže Jiráskova mostu. Od rána do noci zde můžete plnými doušky vychutávat radosti léta a radosti vůbec. Slunění na skvěle čistých palubách. Pokrmy ze skvěle čisté kuchyně. Osvěžující nápoje ze skvěle čistých čiší. Restaurant. Zajímavá kavárnička. Klid. Časopisy. Společenské salonky. Vinná jizba. Roztomilý námořnický bar. Hudba hraje k tanci. Při tom: najdete zde VAŠI společnost. Nuže: carpe diem! Přijďte k nám! Rozjeďte se k nám! Parkování aut dovoleno.

ZAVADILŮV LODNÍ RESTAURANT

Sanatorium dr. Opatrný

Telefon číslo 15
Starý Smokovec

léčí plicní choroby - Morbus Basedow - Otevřeno po celý rok

LIDOVÉ NOVINY

list vzdělaného čtenáře

nové knihy

politické
hospodářské
sociologické
vědy právní
a státní

FOERSTER FR. W., Evropa a německá otázka. Úvod dr. J. Růckla. Překlad dr. A. Birnbaumová. 20,5×13,5 cm, 545 str. Brož. Kč 52.—
Váz. Kč 62.—

KUBEŠ VL., Nemožnost plnění a právní norma. 24,5×16 cm, 280 str. Brož. Kč 50.—

PUŽMAN J., Poplatková povinnost z korespondence. 17,5×12,5 cm, 71 str. Brož. Kč 12.—

ROUČEK FR., Základy právního myšlení čili nástin Jurilogie. 24×16 cm, 169 str. Brož. Kč 30.—

ZAVADIL J., Manželské právo. 21×15 cm, 104 strany Brož. Kč 10.—

LENINISMUS, sv. VI., Národnostní a koloniální otázka. 21,5×13,5 cm, 247 str. Kč 20.—

SNOW E., Rudá hvězda nad Čínou. Překlad P. Schwarzkopfa. 34×16 cm, 348 str. Brož. Kč 50.—
Váz. Kč 62.—

ARON RAYMOND, Introduction à la Philosophie de l'Histoire. Essai sur les limits de l'objectivité historique. 22,5×14 cm, 350 stran Brož. Kč 55.—

CARRIAS E., L'Armée Allemande. Histoire, organisation, tactique. 23×14 cm, 214 str. Brož. Kč 21.—

Lettres de Gambetta. 1868—1882. 21×13 cm, 336 stran Brož. Kč 50.—

SUTTON ERIC, Gustav Stresemann. His diaries, letters, and papers. 2,5×15 cm, I. díl 506 str., II. díl 549 stran, oba díly Váz. Kč 400.—

SCHACHER GERHARD Dr., Germany Pushes South-East. 19×12 cm, 256 str. Váz. Kč 60.—

WILSON HUGH, The Education of a Diplomat. 21,5×14 cm, 224 str. Váz. Kč 100.—

LEIBROCK OTTO FR. Dr., Bulgarien gestern und heute. 21×15 cm, 175 str. Kart. Kč 67.50

STURZENEGGER KARL, Humanität und Staatsidee. 23×16 cm, 120 str. Váz. Kč 33.75

F. TOPIČ, knihkupectví, Praha I., Národní 11

Dodá také Fr. Borový, akad. knihkupectvo, Bratislava, Dunajská 21

OBSAH 22. ČÍSLA PŘÍTOMNOSTI: MILENA JESENSKÁ: Anšlus nebude. — JAN MÜNZER: Chamberlain nebo Eden — PAVEL VILEMSKÝ: Naše „komunistické nebezpečí“. — KAREL HONZÍK: Obyvatelné město. — Pittsburská dohoda na Slovensku. — ZD. SMETÁČEK: Das englische Schuldkonto. — Kritická noc. — Druhé kolo voleb skoro jako první. — Ulice a J. Stříbrný. — Pobuřující zprávy. — Sociální demokracie ve volbách.

Přítomnost

řídí Ferd. Peroutka

nezávislý týdeník

vychází ve středu v nakladatelství
FR. BOROVÝ V PRAZE I., NÁRODNÍ TRÍDA 11

Telefon číslo 390-51 až 54 • Účet poštovní spořitelny číslo 35.622 • Nevýžádané rukopisy se nevracejí • Předplatné na rok Kč 100.—, na půl roku Kč 50.—, na čtvrt roku Kč 25.—, jednotlivá čísla Kč 2.—, Pour la France et ses Colonies Frs 2.50.
Dohledací pošt. úřad Praha 25. • Odpovědný redaktor Zdeněk Richter.

TISKEM KNIHTISKÁRNÝ O R B I S, PRAHA XII., FOCHOVA TRÍDA Č. 62

Obrana proti německé metodě

Mezinárodní pozorovatel, jeden z nejlepších znalců nacismu a jeho vedoucích osob, zaslal nám tyto poznámky, ve kterých formuluje několik zajištěných rad pro nás.

Po rakouských událostech zabývá se celý svět hádankou: „Má Hitler další podobné plány a jak je míní provést?“ Každý myslí při tom bezděčně na Československo, vždyť, máme-li dospět k osudnému číslu 10 milionů Němců, žijících mimo hranice Třetí říše, o nichž Hitler a Göring mluvili, musíme k 6½ milionu Rakušanů připočítat 3½ milionu německých občanů v čsl. republice.

Po berchtesgadenském ultimatu a vpádu říšské obrany do Rakouska svět už nevěří slavnostním ujištěním. Nevěří, že „doba překvapení minula“, a je spíše přesvědčen, že se řetěz překvapení ještě nepřetrhl, při čemž není důležité, připisuje-li se odpovědnost dynamismu hnutí nebo vůdcově vůli. První paragraf nacistického stranického programu žádá „semknutí všech Němců v národní Velkoněmecko“ a dokud se to nezmění, je nedůvěra světa k německým mírovým ujištěním oprávněna.

Tím naléhavější a ožehavější je proto otázka, jak míní Hitler uskutečnit tyto plány. Máme co dělat s problémem, který se může stát životní otázkou především pro Československo.

Potěšitelné je, že Hitlerův charakter a pozorné sledování jeho dosavadních metod odkrývají určité základní linie Hitlerovy strategie a taktiky, takže se vývoj dá do určité míry předvídat. Tak se již dají vypátrat také nejlepší možnosti úspěšné obrany.

Nejdůležitější zásadou hitlerovské strategie je okolnost, že používá násilných prostředků teprve potom, když už „vyhlodání zevnitř“ umožňuje, aby násilí zvítězilo bez boje. Tuto zásadu, která vězí v jeho charakteru, spíše obratně než hrdinským, použil Hitler velmi šikovně a úspěšně proti všem vnitřním odpůrcům, proti Schleicherovi právě jako proti Hugenbergovi a proti centru stejně jako proti odborům. Toto horko-studené zpracování odpůrců propagandou a terorem je i dnes hlavním tajemstvím jeho vlády.

Ale této metody použil Hitler také v zahraniční politice s otevřeností téměř banální. Příkladem může být právě „případ Rakouska“. Když Hitler v červenci 1934 zjistil, že by se proti násilnému aktu postavilo násilí — projevilo se to obranou rakouské armády a italskou mobilisací na Brenneru — okamžitě couvl, desavuoval svého vídeňského vyslance a uzavřel dokonce německé hranice svým povstaleckým soudruhům. Nenapadlo ho ani na chvíli, že by říšská obrana měla „zachránit utiskované bratry“, ačkoliv se na ně tenkrát vskutku střílelo a někteří vůdčové byli pověšeni.

Nevzdal se ovšem svých záměrů proti Rakousku, ale z krvavé zkoušky vyvodil poučení, že „podkopná

práce“ není ještě dostatečná. Poznal, že násilný čin by nebyl ještě bezpečným podnikem, nebo vlastně oficiálním potvrzením hotové věci.

Pro to zvolil ihned „nepřímou metodu“: vnitřní vyhlodání a vnější izolace, spojená s bubnovou palbou na mysl rakouského obyvatelstva, měla připravit útok a zajistit pak bezpečný úder.

Hitler postupoval s klasickou přesností, střídaje rychle uvolnění a hrozby, tiskový mír a rozhlasovou válku, německé bratrské melodie a prudké pochodové písně, kulturní dohodu a hospodářskou válku. Výsledek byl takový, že odpor rakouské státní moci byl proti Hitlerově „cizinecké legii“ stále slabší a nejistější, stále víc bylo takových úředníků, kteří měli „pro jistotu“ dvě členské legitimace.

Současně pokračovala také vnější izolace Rakouska: politika osy Berlín—Řím, stvořená zřejmě při triumfální návštěvě Mussoliniho v Berlíně, zbavila Rakousko vnější pomoci, a stejnému účelu sloužilo i vědomé zmaření všech podunajských plánů.

Když už přípravy postoupily v obou směrech dosti daleko, následovalo berchtesgadenské ultimatum, kterým se Hitlerův trojský kůň — Seyss Inquart — octl přímo v protivníkově středu. Výkonná moc byla tím ihned ochromena a pro další vývoj získal tím Hitler „legální“ možnost k uchopení moci. Na to kladl Hitler velikou váhu.

Všechno nasvědčuje tomu, že Hitler použije této dosud úspěšné metody — spočívá přece přímo v jeho charakteru — také při dalších připravovaných podnicích, především tedy vůči Československu.

„Cizineckou legii“ je v republice Henleinova strana, která má za úkol vnitřní vyhlodání; všechny její návrhy a požadavky slouží tomuto cíli.

Současně usiluje Hitlerova zahraniční politika o izolaci Československa v Malé dohodě. Snaží se o to uvolněním i hrozbami, přesvědčujíc západní velmoci, že německé požadavky jsou nepatrné, aby je tak odvrátila od zásahu.

A v tom je právě nebezpečí i východisko! Nebezpečí proto, že jednotlivé kroky často vůbec nenaznačují, jaký je jejich smysl a kam směřují. Kdo myslí na příklad v souvislosti s požadavkem autonomie na to, že je to jen předpoklad pro pozdější požadavek armádní autonomie? Komu napadne, že „oprávněný zájem o německé národní bratry na hranicích“ zahrnuje také neoprávněný zájem o pohraniční opevnění?

Známe-li toto nebezpečí, pak je proti němu jediný prostředek: bezpodmínečné odmítnutí každého požadavku s takovými těžkými důsledky. To předpokládá také zostřený smysl pro tyto poměry a dobrou vysvětlovací propagandu uvnitř i navenek. Je čas poznati, že vojenské mobilisaci musí předcházet mobilisace myšlenková a že problém viny na válce není akademickou otázkou po válce, nýbrž varovným vysvětlováním před válkou. Bubnové palbě děl před-

cházi nyní bubnová palba rozhlasu. Proti tomu třeba působit posilňováním charakterů a použitím stejných prostředků. Před statečností vojáka musí stát pevnost politická charakteru, který připravuje vojákově terén pro konečný zápas.

Hitlerovi odpůrci tyto okolnosti, ku podivu, dosud ještě nepochopili. Spoléhají se na statečnost svých vojáků, a každý člověk považuje samozřejmě tuto důvěru za oprávněnou. Ale zapomíná se při tom, že terén, na němž voják bojuje, určuje politik, a že výsledek zápasu závisí na terénu právě tak jako na statečnosti vojáků a schopnosti generálů.

Jde tedy o to, aby se Československo nyní dovo-lávalo spíše charakteru politiků, než statečnosti vojáků. Na tom závisí, bude-li mít Hitlerova přípravná strategie úspěch. Narazí-li Hitlerovo úsilí o vyhlodání a izolaci na charakterovou pevnost, je velmi pravděpodobné, že se Hitler neodváží vnějšího úderu, protože neúspěch ohrožuje jeho režim více, než napadeného. Dojde-li přece k útoku, pak má vojenská odvaha obránců tak dobré morální a materiální podmínky, že vyhlídka na vítězství je jistá.

V žádné politické situaci neplatilo ještě Dantonovo zvolání v takové míře, jako nyní: „Odvahu, odvahu, odvahu!“

Zánikem dvou aktivistických německých stran pokročilo „vnitřní vyhlodání“ o velký krok kupředu. Tato okolnost a k tomu ještě řeči určitých skupin českých zájemců (příznačná je zejména řeč presidenta Živnobanky dr. Preisse z 9. dubna 1938) posílily sebevědomí Henleinova vedení velmi značně. Nyní jde o práci, která by tomu čelila.

S největším důrazem je třeba připomenout především zkušenosti z Německa a Rakouska, kde všichni Hitlerovi partneři pochodili velmi špatně s politikou, která vycházela Hitlerovi vstříc. Každý takový krok posloužil by v podstatě protistátnímu postoji Henleinovy strany a stal by se základem pro další požadavky. Starou zásadu, která zdůrazňovala, že se pod tlakem nevyjednává, třeba nyní doplnit další nezbytností: nelze vydat žádnou mocenskou pozici, jejíž ztráta by ztížila pozdější zápas, s nímž přece nutno počítat.

Stal-li se již „sudetský menšinový problém“ mezinárodní otázkou, musí čsl. propaganda, vybavená všemi prostředky, zdůrazňovat v zahraničí splnění všech oprávněných požadavků, právě tak jako odmítnutí jakýchkoli mocenských nároků.

Činí-li si na příklad Henleinova strana nárok na účast ve vládě, třeba poukázat na to, že komunistická strana se nedostala do vlády, i když byla sebe silnější a to prostě proto, že neuznávala a nevyznávala demokratické zásady.

Rozhodující význam má zejména odmítnutí teorie o „zastoupení národních skupin“, kterou Henleinova strana pochopila velmi obratně jako prostředek k „rozšroubování Československa“. Demokracie může strpět jenom horizontální rovnost občanů, kteří mají právo seskupovat se v různých politických stranách, ale nemůže připustit rozštěpení v „nacionální skupiny“, vždyť v tom se již skrývá majorisování menšiny, vyznávající jiný světový názor. Tato zásada je životní otázkou demokracie, a švýcarský příklad je velmi průkazný: tam přece neexistuje žád-

né rozštěpení podle národností, nýbrž naopak: všechny kantony jsou důkladně smíšené a švýcarská demokracie vyhnula se při tom vědomě takovému uspořádání, které by připouštělo správní oblasti s jedním jazykem.

Nezapomínejme také na zvláštní význam záměrné podpory, kterou třeba poskytnout státuvěrným aktivistům mezi německým obyvatelstvem. I v těchto dobách, jejichž abnormálnost vylučuje, aby se na tom zakládalo trvalé rozhodnutí, můžeme s jistotou předpokládat, že 25—30 procent německého obyvatelstva nepodlehlo usměrnění. To ovšem předpokládá uchránění této část obyvatelstva před terorem a tlakem totalitní Henleinovy strany a vyžaduje to také lepší myšlenkové a organizační ovlivnění této části německých občanů. Takovou rozhodnost jest projevit vládě i výkonné moci v německých oblastech. Souvisí to ovšem nezbytně s velkorysou propagační akcí, která by nevycházela z malicherných stranických nebo skupinových zájmů, nýbrž z velkých politických a názorových otázek. Mluvíme-li této akce nemohou být ani Češi, ani Židé, vždyť záleží na tom, aby to byla „hradba svobody německého ducha“. (Mimořádný význam připadá zde mělnické vysilačce.)

Vězme: doma i v zahraničí připadá nyní psychologicko-propagačnímu činiteli mnohem větší úloha, než hospodářsko-politickému.

Neúčinnější zbraní proti Henleinovu protistátnímu požadavku autonomie byla by na příklad slavnostní proklamace „trojjazyčnosti republiky“ — nikoli podle číselného poměru menšin, nýbrž celkově pro celé území státu. Mělo by to nesporně ohromný morální vliv, aniž by byly dotčeny mocenské posice státu. I zásada poměrné parity, která není bez nebezpečí, pozbyla by jedu, kdyby byla použita decentralisovaně pro celé státní území, zajišťující zastoupení českých důležitých potřeb ve všech správních obvodech.

Nakonec zdůrazňujeme, že mobilisace myšlenkových a duchovních hodnot (z nichž je pojem svobody nejdůležitější) znamená účinnou obrannou metodu proti henleinovskému nebezpečí, jež se vědomě dovolává spíše povahy a citu, než rozumu a rozvahy.

p o z n á m k y

60 let české sociální demokracie

V neděli byla Praha opravdu rudá: ale tato rudá barva měla docela přesně odstín československé státní vlajky. Ten krásný průvod 100.000 lidí demonstroval výrazně, jako dobrý poučný film, podstatné výkony jubilující československé sociální demokracie: výchovu dělníků v sebevědomé lidi a věrné vlastence.

„Dělníci republiče — republika dělníkům.“ Dokud zůstane toto heslo zásadou československé politiky, bude stát žít. Kdyby se však měla republika jednou rozpolíť na dva bloky — na levý a pravý — nastala by státní krize. Pak by bylo relativně lhostejno, který tábor by zvítězil — mezi mrtvými byla by určitě republika. Přihlíželi jsme našim nejbližším sousedům, jak umírá stát, jehož tělo je rozerváno garniturou doktrinářských politiků: Rakousku. Kdo chce posouditi konstruktivní výkon československé sociální demokracie, nechť ji srovná s nešťastnou bratrskou stranou v Rakousku. Rakouská dělnická strana vyklouzla ze státu austromarxistickou poli-

tíkom revolučnej fráze. Rakovská „pravica“ podporovala tento proces horlivo a škodolibé — upozorovala päť minút po dvadsiati, že štát, rozříznutý v dvä, musí zahynúť. Tusar, Hampl, Bechyňa priviedli svoju stranu od prvého dňa ke štátu.

To je jeden z podstatných dôvodov, prečo je republika slobodná a prečo žije v republike slobodní dlníci. Projevy a články Otty Bauera byly sice marxističtější a hroznější. Zato uchovala československá sociální demokracie dělnické třídy důkladný kus s k u t e ě n é svobody. To jistě nespočívá jenom v rozdílu politického nadání — to má závažnější důvody. Československý dělník si československý stát přál a od prvního dne se k němu stavěl kladně. Naproti tomu rakovská sociální demokracie dostala svůj stát, jako se dostává reumatismus, a od prvního dne se k němu stavěla negativně — ve prospěch neblahého anšlusu — což byla these samotného Otty Bauera. Za druhé bylo rozděvené československé demokracie do jistě míry štěstím: odchod oněch stranických kádrů, které dávaly přednost revolučnímu slovnímu opojení a rozřílené gestikulaci před zdravým rozumem, zprostil československou sociální demokracii povinnosti hrát před vlastní stranou romantické hrdivské divadlo. Rakovská sociální demokracie zaplatila za svoji proslulou „jednotu“ a praktickou neexistenci komunistické strany na konec sebevraždou. V dalším průběhu začala na to také škodolibá „pravice“ pana Seipla, Dollfusse a Schuschniga. To je asi tak, jako by se na sebe rozhněvala siamská dvojčata — mají přece jenom jeden krevní oběh a jedno může druhé přežít nanejvýš o několik hodin. Že se těch několik hodin raduje ze smůly druhého, nešetří mu ani kapku společného, nesmírně smutného osudu.

I totalitní státy přivádějí dělníky do náručí státu — ale tak, jako se honí stáda do ohrady. Není sporu o tom, že jsou uvnitř, ale kdo ví, zdali právě teď neprolomí ohradu? Československý stát potřebuje dělníka, ale takového, který se k němu hlásí dobrovolně a po dobrém úvaze. Demokratický stát potřebuje sebevědomé, přímé a upřímné lidi. Republika může sociální demokracii děkovat, že vychovala dělníky v takové lidi. Snad je snazší vládnouti potlačené dělnické třídy, která ztratila všechno sebevědomí, než vládnouti spolu s dělnickou třídou, která zná svoji cenu a žádá si spravedlivého ocenění. Ale není sporu o tom, že je to pro stát nebezpečnější a v okamžicích velkých krisi dokonce životu nebezpečně. Sociálně demokratický průvod nejen slavil stát, ale vznášel ke státu i požadavky — požadavky sociální spravedlnosti a sociálního vzestupu. To je s hlediska dělníků v pořádku. Právě upřímnost těchto požadavků nepřipouští pochybnosti o upřímnosti doznaní se ke státu. Generálové československé armády, kteří přihlíželi s tribuny pozvaných hostů slavnostnímu průvodu, mohou důvěřovati zvolání „ať žije naše armáda“, právě tak jako sympatickému projevu potravinářských dělníků: „Chceme víno také pro chudé lidi!“

Ani jediný z těchto požadavků nemohl by živiti podezření, že československá sociální demokracie je stranou sociální revoluce anebo že se snaží dosíci uvnitř demokracie vylučné moci nad státem. Ani oficiální profil demonstrace, ani nálada jejich účastníků nesměřovala proti některé z koaliciálních stran. Sociálně demokraticti dlníci jenom sebevědomě zjišťují, že jsou nepostradatelným základem společenského života a Československé republiky. Necht jimi zústanou. Chtějí věnovati svou sílu, svou sociální váhu, svou neotřesitelnou demokratickou pevnost státu a jeho obraně. Sociálně demokratická mládež, která pochodovala celou hodinu ve dvanáctistupech před tribunami, zdravila s dobrovolným nadšením československé vojáky — a to je státně politický úspěch.

Prostá pravda je, že republika potřebuje dělníků právě tak, jako dlníci potřebují republiky. Musí zůstat spolu. I nejobtížnější problémy našeho státního života se rozřeší, nedá-li se lid Československa rozmělniti na částčky. Vilém Štefan.

Prohlášení

V tomto časopise ze dne 17. VI. 1936 uverejnil jsem článek pod nadpisem „Z hlubin university“, ve kterém referováno bylo o soudním řízení proti doc. T. pro přestupek § 431 tr. z., spáchaného na prof. Dr. J. W.

Vzhledem k tomu, že provedeným soudním řízením, speciálně na základě posudků znalci jsem se přesvědčil, že moje tvrzení o panu prof. Dr. Janu Wolfovi, jímž se mu vytýká, že trestní oznámení proti doc. T. učinil lehkomyšlně, bezdůvodně a že motivem k tomu byla mu profesorská nenávisť, neodpovídalo pravdě, uvádím tímto shora zmíněný článek na pravou míru a zjišťuji toto:

V září a říjnu 1933 a v březnu 1934 byl skutečně rozlit v pracovně profesora Dra Jana Wolfa po různých místech yperit, a že o yperit šlo, zjistili soudní znalci chemie. Zjištěné zůstatky yperitu byly té intenzity, že jeden z pání znalců, který zkoušky prováděl, utrpěl sám těžké zranění. Yperit tento, jak bylo konaným řízením zjištěno, vyráběl ve své pracovně doc. T. a okolnost tu také doznal. O této jeho činnosti děkanát fakulty a členové profesorského sboru neměli vědomosti a činnost tato byla docentem T. utajována.

V důsledku těchto pokusů docenta T. utrpěli pak skutečně profesor Dr. Jan Wolf a preparátorka lehké zranění na těle.

Vzhledem k těmto zjištěným okolnostem odvolávám veškerá tvrzení shora uvedeného článku, pokud jím byl na své cti pan profesor Dr. Jan Wolf dotčen, jakož i veškeré, jej i celý případ zesměšňující poznámky a dávám mu tímto zadostiučinění s prohlášením, že o něm nemohu tvrditi, že by v případě shora vyličeném byl postupoval způsobem nekorektním, unáhleným nebo dokonce nečestným, a uznávám, že prof. Dr. Jan Wolf jednal podle své řídní povinnosti.

Redaktor Peroutka.

Andrej Hlinka se zřiká křesťanství

Už dávno nepřinesl nám tisk tak smutnou zprávu, jako v neděli 5. června, kdy se světová veřejnost dověděla, že na kongresu slovenské ľudové strany v Bratislavě byl pozdravný telegram německých nacistů ze sudetského-německé strany přijat potleskem celého nadšeného shromáždění. Staříček Andrej Hlinka se na sklonku své politické kariéry octl „Schulter an Schulter“ s Konradem Henleinem, po karlovarské řeči oficiálním představitelem protikřesťanského nacismu. Nacistické listy se rozjásaly nad tímto spojenectvím, a Hlinka se stal rázem populární postavou nacismu. Měl-li v úmyslu strhnout na sebe pozornost světa, pak se mu to tímto herostratovským činem ještě jednou podařilo. Není to nic nového v jeho politické kariéře, již několikráte projevul podobnou lhostejnost k prostředku, kterým hodlal na sebe upozorniti.

Luďácký kongres, jehož se zúčastnili i slovenští američtí hosté a který byl zahájen i americkou hymnou, se stal skoro manifestací pro nacismus právě v den, kdy Spojené státy rozhodně a ostře vystoupily proti nacistické ideologii. Státní sekretář Cordell Hull se s výslovným souhlasem presidenta Spojených států vyslovil pro spolupráci se všemi demokratickými státy proti nacismu a fašismu. Prohlásil bezohledně, že příšerné zbrojení musí zavést světové hospodářství do zkázy, a za viníky a původce tohoto nesmyslného zbrojařského závodu označil přímo nacismus a fašismus. Řekl dokonce otevřeně, jak si Spojené státy představují svou pomoc napadeným demokraciím. Jsou ochotny vyhlásit blokádu, což ve spojení s blokádou britskou by znamenalo konec nadějí nacismu a fašismu v roce 1938 zrovna tak, jako v roce 1918, dále poskytnout napadeným demokraciím veškeré materiální a finanční prostředky k obraně.

Katolictví Andreje Hlinky je při nejmenším zcela „sui generis“. Vatikán ho již několikrát označil za „bouřlivého kněze“. Tento „sacerdos turbulentus“ po svém nezdařeném pokuse v roce 1919 dosáhnouti hodnosti „prešporského metropolitanského biskupa“ jen pomocí vlády, ale proti vůli papeže, se nemohl stát pro odpor Vatikánu již nikdy vysokým církevním hodnostářem. Proto se stal „bouřlivým politikem“ a mnozí si již dávno položili otázku, kolik v něm zbylo z pravého katolictví, které zřejmě utrpělo jeho nenávistí k oficiálním představitelům církve. Hlinka se stal politikem pro děláni zvláštních obtíží všem československým vládám a svým církevním představeným.

Dnes je papežem muž, jakých sedělo málo na tomto nejstarším panovníckém trůně světa. Vědec a učenec, obdivovatel přírody i umění, státník, jehož největší etností je lidskost. I neznabozi přicházejí na malé náměstí v Castel Gandolfo, aby se mu poklonili. Tato největší autorita nejen ve věcech katolické víry, ale i světové mravnosti, se postavila proti nacismu. Stalo se to v zemi Mussoliniho, který nacismu politicky potřebuje, a bylo k tomu třeba odvahy i diplomatické obratnosti. O tu nebyvá ve Vatikáně nouze, a tak celý svět katolický, křesťanský i nekřesťanský, zná stanovisko papežovo k nacismu.

Když tento vynikající papež vystoupil ostře proti nacismu, spojil se s ním Andrej Hlinka. Tisíce knězů všech křesťanských církví je v koncentračních táborech, poněvadž stojí za svým přesvědčením. Jen kněz Andrej Hlinka podává ruku představitelům nacismu, aby opět jednou udívil nejen svou vlast, ale i svou církev. Jeho oddaní stoupenec mu přívzvučí, do-

vede na ně působit jako každý rozkolník, má smysl pro divadelní efekty a je obratný herec.

Andrej Hlinka byl milován. Sotva komu na světě bylo vlastním národem tolik odpuštěno, jako tomuto starci s výraznou a sympatickou hlavou. Jeho nápady byly přijímány se zdrženlivostí, poněvadž se vědělo, že stejně lehce jako své sense vynalézá, je opouští. Jeho první zájezd do Paříže, jeho „vynález“ tajné klausule při martínském deklaraci, jeho politika polská, incident nitranský a jiné a jiné zapadly, aniž by byla po nich zbyla jakákoliv stopa. Jedině jeho hospodářská politika zanechala stopu. Ohromný dluh státní pokladně, který rovněž nikdy nebude vyrovnán. Jeho dnešní morální pomoc nacismu zapadne stejně, ale náš lid mu sotva již odpuští, s jakou lehkostí se zřekl křesťanství, aby podal ruku nacistům v době, kdy světový mír byl ohrožen a vlast byla v nebezpečí.

B. Palkovský.

Dohoda, ale jen Pittsburská

Dnešek je doba — jak se tomu říká — vypjatého nacionalismu. Pozorujeme to i u Slováků a Čechů. U nás Čechů hlavně v těchto dnech. Avšak už způsob, jak se to národní citění u nás projevuje, ukazuje, proč se bráníme nacionalismu plánému, nacionalismu slov, vlaječ a pokřiků. A nejvíce se ovšem bráníme onomu „nacionalismu“, který dnes pustoší Španělsko. Slovenský nacionalismus v jedné své části, u luďáků, projevuje se v tom, že zásadně odmítají pojem československý národ. Symbol tohoto odmítnutí je jim pittsburská dohoda. Národa československého prý není, vytváří prý se uměle a oni mají odpor k něčemu, co se jim vnucuje. Lze to pochopit a přiznat Slováckům právo cítit se národem. Avšak přesto je třeba říci, že národ československý je: nejen jako celek, tvořící československý stát v geopolitickém smyslu, ale hlavně jako celek, uskutečňující určité dějinné poslání ve střední Evropě. Důkaz pro tuto jednotu československého národa je zvláště dnes snadný: ani Češi bez Slováků, ani Slováci bez Čechů by toto své dějinné poslání nemohli plnit, tím méně, splnit, ani jedni ani druhí by nemohli sami o sobě odolat tlaku ze svého okolí a udržet se. Ještě méně Slováci, jejichž položení před rokem 1918 bylo neskonale horší. Ani národ český, ani národ slovenský nemá dnes v Evropě a v dějinách své zvláštní poslání. To má jen národ československý.

Dvacet let společné práce na budování státu leccos změnilo. Nezapomínejme, že první materiál, z něhož se budovalo — a jehož se nedostávalo právě na Slovensku — byli lidé. Není tedy bez podkladu snaha leccos po dvaceti letech revidovat, třebaš ve smyslu pittsburské dohody. Avšak i úplné vyplnění nejen ducha, ale i litery této dohody by nutně muselo zklamat ludovou stranu. Není možno, aby splnění této dohody znamenalo odevzdat vládu nad Slovenskem ludové straně. Taková její mocenská pozice není a nebude. Ještě větší zklamání by však zažili voliči této strany, jimž byla v poslední době líčena pittsburská dohoda jako zázračný všelék. A zatím — i kdyby se doslova uskutečnila — by prostý občan na Slovensku vůbec nepozoroval nějaké změny. Jeho děti by nadále chodily do téže slovenské školy, u soudu by ho soudce soudil slovensky jako nyní — a daně by byly stejné, ne-li vyšší.

A tak je velmi na místě obava, že by uskutečnění maximalistických luďáckých požadavků vehnalo Slovensko do nejostřejšího vnitřního boje, protože autonomie má pro ludovou stranu cenu jen jako volební a programové heslo (pro většinu voličů, bez jakéhokoliv konkrétního obsahu); uskutečněna, měla by pro ludovou stranu cenu jen tehdy, kdyby ten slovenský sněm měl luďáckou většinu. Neměl by jí a tak by nastal boj luďáků o ni a zároveň boj neautonomistů proti luďákům, protože si nedovedeme dobře představit, že by se na příklad slovenští agráři chtěli podřizovat luďákům. Stejně by tomu bylo i s jinými stranami. Vždyť na to, že se luďákům podříbila, doplatila nedávno i strana jim nejbližší, národníari.

Je tedy otázka, jaký by byl prospěch Slovenska z autonomie. Ponechejme stranou požadavek slovenských soudů. Znamenal v své podstatě snahu nedat soudci Neslováků možnost pronásledovat Slováka. Neznamená, že se změni materiální nebo formální trestní právo. Proti soudcům na Slovensku nebylo za celých dvacet let stížností, že by byli nespravedliví. Trestný čin by se trestal i v tom nejautonomističtějším území jako dosud. Zbývá prospěch hospodářský, a ve věcech personálních. Mnoho se Čechům vytýká, že leckde na Slovensku zhoršili po převratě hospodářský život, že způsobili zánik slovenského průmyslu. Někde ano, nebyli to však čeští politikové, ale ka-

pitalisté, řídící se zásadou nejvyšší výnosnosti. Tou by se však řídili — bez ohledu na potřeby jednotlivých krajů v autonomním území — i budoucí podnikatelé autonomističtí. Leckde na Slovensku byl však zánik nebo zmenšení průmyslové výroby jen proces, nezadržitelně pokračující z minulosti. Sledujeme-li hospodářský život na Slovensku v minulém století až do světové války, pozorujeme, že mnohé velké podniky na přelomu století zanikly a jiné začínaly živořit, aby zanikly o něco později nebo se udržovaly jen s námahou. Bylo mnoho příčin. Mnohé velké podniky měli v rukou maďarští magnáti, kteří však časem ztratili o ně zájem nebo neměli dost kapitálu, jinde se konzervativně udržovaly podniky daleko od železnic, opět jinde byla ruční výroba, nemající naděje na výhru v soutěži s výrobou tovární. Už tehdy soutěžil se zdejší průmyslem zdatnější průmysl rakouského západu; a to měl ještě zdejší průmysl navíc odbytiště v zemědělském Maďarsku, a přece podléhal! Co bylo po převratě zmařeno nepochopením, to se už zčásti vrátilo a vrací. A vynahradilo novými podniky, jež se stále ještě zakládají. Takové nové železnice dávají mnoha krajům nové odbytové a tím i výrobní možnosti. Je nutno upravit nákladní tarify mezi západem a východem státu. Ale to lze uskutečnit i bez autonomie.

Věci personální. Zde bylo chyb více a náprava je nejjádnější. V hospodářském životě existuje tak zvaná slovenská výhoda. Dávno měla být uzákoněna i ve věcech personálních. Některý obor státní správy se jí snažil uskutečňovat i bez uzákonění, jiný nikoliv. Český zřízenec, obsadivší místo na Slovensku hodně let po převratě, vzbudil mnohem víc zlé krve než jakýkoliv ideový boj. Byla to věc blízká dennímu životu, a tam se cítí křivda nejspíš. Byla však i dobrá vůle hned po převratě dosazovat Slováky i bez kvalifikace. Někdy vedla ke špatným koncům. Vzpomínám osmadvacetiletého okresního náčelníka (bez kvalifikace pro konceptní službu), jehož úřadování se skončilo v káznici. Chyba v člověku, jež ovšem nesmí odrazovat více než je třeba. Vzpomínáme jí ne jako důkaz neschopnosti Slováků, ale jako důkaz české dobré vůle i po převratě. Dnes je ovšem tato stránka problému zcela jiná. Slovensko má dost mladých schopných lidí, mezi nimi skutečné talenty, osvědčené ve službě v nejrůznějších oborech veřejné správy. Není námitek, proč by neměli postupovat mimořádně, ač ovšem na mladé vysoké úředníky budou nakonec žehrat zase jen mladí slovenští úředníci, kteří budou mít hodně míst ucpáno.

Právo na úřad má zakládat slovenská příslušnost. Řekněme si pravdu: Místo vládního rady musí dostat třebaš vrchní komisař, protože v tomto oboru není staršího uchazeče slovenské příslušnosti? Třebaš se může ten vrchní komisař stát přednostou starého vrchního rady — Čecha, u něhož začínal sloužit, nebo se mladý profesor může stát ředitelem starého profesora — Čecha, který ho p r v n i učil po převratě slovensky. Poměry byly takové, že známe mnoho lidí v ludové straně (jsou i jinde, ač tam si aspoň nedělají právo na protičeský radikálníismus), které prvním slovenským slovům učili Češi. To je jen připomínka. Proti nespravedlnosti, již Čechům vytýkají někteří Slováci, připomínka nevděku.

Co by tedy úhrnně uskutečnění pittsburské dohody přineslo Slovensku? Větší vliv na celý slovenský život. Avšak tu jsme u kořene věci: Jde-li o toto, nikoliv pouze o volební heslo, je přece možno toho dosíci. Ponechme vůbec stranou, že se za dvacet let mnohé, oč pittsburská dohoda usilovala, dávno splnilo. Psychologicky je vysvětlitelné, že národ, vyrůstající po dvacet let svobodně, dostává větší touhu po mocenských pozicích. Má už ovšem i jiné možnosti, pokud jde o lidi. Tyto touhy je spravedlivé splnit, těmto lidem je třeba ty možnosti dát. Toto hnutí je na Slovensku obecné, neomezuje se na ludovou stranu. Je však rozdíl v názorech na to, jak ty touhy splnit.

Jistě dohodou, ať se jmenuje tak či onak. Ať bude taková či onaká, jistě bude v duchu té pittsburské právě tak, jako byl v jejím duchu (necht cokoliv jiného tvrdí proti skutečností luďáci) celý dvacetiletý vývoj Slovenska po převratě. Pittsburská dohoda je ideál části slovenského národa. Je správně mít ideály. A je to správná, poctivá a krásná politika, která se snaží v r á m e c i d a n ý c h m o ž n o s t í ideály uskutečňovat. To je naše politika slovenská. Dalibor Janek.

Proč nastalo v Rakousku vystřízlivění?

Kdo prožil dny před a po okupaci Rakouska na místě, kdo mohl navštívit v posledních týdnech města a vesnice v sudetské oblasti, tomu musily být nápadně zástupy mládeže chlapecké i dívčí mezi staty politických událostí. Dvanáctí

a patnáctiletí hoši s puškami a bajonetami tvořili v Rakousku náhle se vynořivší předvoj vítězné moci a špalíry, kterými se do Vídně valily tanky, pancéřáky a děla, sestávaly z nepřestých, anebo jen na oko dobře oblečených žen. To je nekritický, nejnásázetelnější zástup lehkověrných. To je ztělesnění beztvarých vášní a snových přání. To jsou první čety teroru, a teprve za nimi následuje teror výborně organizovaný.

V prvních dnech, ba dalo by se říci v prvních hodinách nacistického panství, začala v Rakousku doba divokého drancování. Říšský komisár Bűrkel, který byl pověřen usměrňováním Rakouska, musel hned v prvních dnech prohlásit úředně — a dokonce třikrát za sebou — že nacistické úřady nemají nic společného s individuálním drancováním a že s ním nesoúhlasí. Vyzval dokonce obyvateľstvo, aby se dovolávalo pomoci přeškolit policii proti lidem, kteří přicházejí do bytů v malých hloučcích a ve zbrani, vykazují se nějakým ručně napsaným přípisem místního vedení strany a zabavují peníze, cenné papíry a šperky. V několika případech se to skutečně stalo a policie kořistníky odvedla. Ve většině případů však nebylo možno alarmovat policii, poněvadž nadšení lupiči nejříve zabavili telefon.

V rozdílu mezi individuálním drancováním nacionalistických nadšenců a pozdějším nařízením o zabavení židovského majetku projevil se rozdíl mezi rytmem propagandy a skutečným válečným opatřením. Před nacistickými úřady, které dobyly Rakousko za tiché asistence vojska, vynořily se dva úkoly: učiniti protivníka bezmocným a dosáhnout co největšího hmotného užítku z dobytí Rakouska pro nacistické Německo. Naléztí skutečného odpůrce v Rakousku bylo nesnadné, neboť nejvyšší představitel tak zvaného autoritativního režimu Dollfuss-Schuschniggovi sami přece připravovali půdu pro anšlus. Na jejich podřízených, státních nákladních, policejních důstojnících a véženských úřednících, jejichž povinností bylo zakročovat i proti nacistům, se mnoho vzít nedalo. Tak zbylo jen několik aristokratů, reprezentantů monarchistického hnutí — a židů. A říšský komisár byl sem dosazen jedině proto, aby je zbavil moci, ale současně jejich hospodářského vykořistění použil ku prospěchu státu. Dobyví Rakouska nebyla věc sentimentality, ale hospodářské nutnosti, otázka zlatého a devisového pokladu a potřeby dřeva a železa pro vojenské zbrojení. Pro rakouské nacionální socialisty však, kteří — a to je příznačné — většinou pocházeli ze sudetských kolonií v Rakousku — to byla věc revolučního pocitu. Oni jsou skutečně vášniví němečtí patrioti. Těm byla možnost využít své pocity nenávisti to nejdůležitější. Těm záleželo nejvíce na tom, pást se na strachu šéfa firmy nebo továrny, když se před nimi objevil kancelářský sluha najednou ozbrojen v uniformě SA.

Německá nacistická organizace chce vykořistit zemi vším svous hrozivou systematickostí. Rakouský nacionální socialismus toužil jenom zvíťazít, pokorít, potupit a ovšem, získat také individuální výhody.

Rakouští nacionální socialisté pozdravili dobytí Rakouska skutečně jenom jako začínající noc nadvlády, o které se tak nadšeně zpívalo v Německu v době, než přišel Hitler k moci. Ale opojení bylo poměrně krátké. Musela zasáhnout autorita. Ve Vídni se vypravuje, že byl Bűrkel zoufalý, když shledal, jak nedisciplinovaní jsou jeho rakouští spolupránci. Bűrkel musel rozpustit celou rakouskou nacionálně socialistickou stranu, do posledního muže. Dnes není ani tisíc mužů — výjma legionáře, uprchlé kdysi do Německa — kteří by byli skutečnými a právoplatnými členy strany. Legitimace, které vydávalo dřívější vedení ilegální strany, byly prohlášeny za neplatné a nahrazeny papíry, které v říši neplatí a budí nejvyšší soustrastné úsměvy. To vysvětluje další zásah, který natropil tolik zlé krve mezi rakouskými nacisty a který uspíšil proces vystřízlivění, o němž jsme v zahraničních listech v posledních dnech leccos četli: poněvadž není v Rakousku žádných právoplatných členů strany, nemohou být Rakoušané jmenováni funkcionáři strany. Mnoho tisíc drobných lidí, kteří prodělávali ilegální doby rakouského nacismu, jednak z odporu k Schuschniggovu režimu, jednak z osobní zaujatosti vůči lidem jiného smýšlení, jednak ovšem z konjunktur-ní vypočítavosti, vyšli při velkém dělení s prázdnými rukama. Toto dělení vlastně nebylo ani tak slavné, jak se doufalo, poněvadž z 500.000 úředních míst bylo sotva 25.000 nově obsazeno, a tato nová místa, pokud šlo o místa výnosná, dostali vesměs říšští Němci. S hlediska nacionálního socialismu je to pochopitelné a vysvětlitelné. Nacionální socialismus není, jak už jsme řekli, sentimentální a záležel mu především na upevnění vlastní posice. S hlediska „vítěze“ bylo by nesmyslné dovolit Rakousku s jeho „separatistickou minulostí“, aby po-

drželo správu, docela jinak vybudovanou, než je německá a připustit, aby se v budoucnosti stalo novým jádrem odpadlicí. Nacionální socialismus nemůže potřebovat rakouské úředníky, nemůže potřebovat ani staré rakouské ozvušá, kterému se ve Vídni říkalo: přívětivost, ale v Prusku: bezpáteřnost. Zklamání Rakoušanů se nezměnilo, když Göring s obvyklou brutalitou oznámil, že nacionálně-socialistické osvobození neznamená, že budou Průšáci pracovat a Rakoušané přihlížet, jak se tomu po staletí naučili. Nyní už nemohou žít z práce jiných národů — z půjček západních velmocí.

Rakousko prozatím není — tolik je jasno — aktivum pro Třetí říši, mimo kořist zlata a devis, která byla hned v prvních dnech převezena z rakouské nacionální banky. Všechen lid se tu musí přeškolit. Desetitísíce dětí bylo už odvezeno do Třetí říše pod záminkou zotavené, aby se jim tam dostalo nacistické výchovy. Studenti vídeňských vysokých škol, kteří byli avantgardou hnutí a kteří první začali jevit nespokojenost, byli posláni jako stranická policie do pohraničí, aby na ně mohla dohlédnout vojenská disciplína, aby se jim znemožnilo nakaziti hlavní město nespokojeností. V soukromých závodcích, které byly v prvních dnech na divoko vyvlastněny arijskými zaměstnanci, sedí všude odborníci z říše jako komisaři, neboť pro Třetí říši je důležité, aby neztratila zahraniční spoje těchto firem. Závodní sluhové a posličky jsou zase závodními sluhy a posličky, nedávají-li přednost jít na polskou hranici jako výpomocná policie. Krásný — ale krátký — sen končí.
Josef Pachta.

Jak myslí konservativní Angličan

Podáváme další ukázkou toho, jak se dívají konservativní Angličané na československé věci a na jejich spojitost s mezinárodní situací. Je to článek konservativního poslance Roberta Boothby, který vyšel v „Daily Telegraphu“ 31. května.

Hlavní poučení z otřásajících událostí posledních šesti měsíců, píše Boothby, je to, že za nynější mocenské politiky rozhoduje jen odhodlaný a rychlý čin. Váhání a odklady jsou osudné, neboť se v nich vidí známka strachu. Ať cokoli Německo dosud podnikalo, nikdy to nedělalo s odhodláním zatáhnout svůj lid a Evropu do světové války. Riskovalo, ale zároveň byly jeho činy dobře vykalkulovány, tak, aby se nešetkaly s vojenským odporem.

„Nyní zbývá už jen jediný palčivý evropský problém, totiž problém československých menšin.“ (Tady autor se mylí; je příliš dobře známo, že těch palčivých problémů je víc. Pozn. zpravodaje.) „Nelze popírat“ (pokračuje Boothby), „že Češi zasluhují hodné pokárání za své chování k sudetským Němcům v minulých letech. Na druhé straně však by se mělo pamatovat na to, že nynější hranice mezi Čechami a Německem jsou z nejstarších v Evropě. Britská a francouzská vláda nejdánjí jen ve vlastním zájmu, nýbrž v zájmu celého světa, když naléhají na československou vládu, aby se dohodla s Henleinem za podmínek, které by prakticky znamenaly autonomii, a aby ukončila dlouhý a malicherný (?) spor s Maďarskem. Při těchto jednáních musí být zachována srchovanost Československa. ale otázka ú p r a v y h r a n i c e by neměla být vylučována.

Nebude-li se nevhodné působit větším nátlakem, měla by československá vláda během několika málo nejbližších kritických týdnů uzavřít serii dohod, které by odstranily stížností sudetských Němců, Polska a Maďarska. A diplomatická činnost britské vlády během minulých dnů opravňuje upřímnou naději, že se takového nátlaku nebude užívat a že se nezbytné úpravy, po níž celá Evropa touží, dosáhne bez válečného výbuchu. Mapa Evropy bude tedy upravena. Nebude to dokonalá mapa, neboť není dokonalostí v tomto drsném světě. Ale hlavní nedostatky mírových smluv budou navždy odstraněny a nebude už ani jediného problému nebo stížnosti, která b se nedala odstraniti přátelským vyjednáváním.

Potom se podíváme, zdali je Hitlerovým posledním cílem, jak on prohlašuje, obnoviti postavení a prestiž Německa a Němců ve světě, anebo — jak prohlašují někteří jiní — zdali je to ovládnutí Evropy a vybudování světové velmoci. Tady Československo bylo a jest zkušebním kamenem. Britská veřejnost si v posledních týdnech rychle uvědomila, že nikdy nešlo o to, aby Velká Británie šla do války pro Československo. Kdyby se Německu dovolilo, aby anektovalo tuto zemi nebo nad ní nabvlo úplné politické a hospodářské nadvlády, pak by mu byla otevřena cesta k podobné nadvládě nad Maďarskem a Rumunskem. Než bychom si uvědomili, co se stalo, bylo by Německo u Černého moře a jeho vláda by sahala od Baltu až po Dardanely. Rovnováha sil by byla v Evropě beznadějně a nenapravitelně porušena. Německo by mělo naprosto k dispozici nejen továrny střední Evropy, maďarské obilí a

rumunský petrolej, ale také ozbrojenou moc, již by trvale nikdo neodolal.

Za těchto okolností je nutno obnoviti v nějaké formě kolektivní bezpečnost. Tentokrát však nesmí být neúčinná a mlhavá jako byla dříve. Aby byla účinná, musí míti formu obranné aliance oněch mocností, které si nejvíce přejí míru — Francie, Velká Británie, Polsko, Československa, Maďarska, Rumunsko, Jugoslavia.

Tyto mocnosti si nepřejí žádné cizí nadvlády. Může někdo popíráti, že se hned spojí k odporu proti ní, budou-li vidět, že Francie a Velká Británie to myslí doopravdy? Pro ty, kdo se bojí našich nových závazků, je jen jedna odpověď: jsme už svázáni s Francií jako nikdy předtím. Bude-li Francie zatažena do nějaké velké války, budeme v ní během čtyřadvaceti hodin také. Aliance sedmi států je i silnější i bezpečnější než aliance dvou.

Ale to je jen první fáze. Spolek není vylučný. Ukázal už, že je schopen odvrátit útok za neobtěžnějších okolností. Bude-li uspokojivě vyřízen československý menšinový problém, členové spolku budou spojeni společným cílem zachování evropského systému, který už nebude nehaiitelný pro pochybnosti z oboru spravedlnosti a rovnosti. Potom není nanesnadno představit si, že by spolek první dostal veliké posily v podobě přístupu Ruska, Turecka, Bulharska, Dánska, Švédska, Holandska a Belgie a že mír Evropy by byl konečně zajištěn. A potom, a jedině potom, můžeme doufat, že budeme vyjednávat s Německem jako rovní a rovnými a že s ním dosáhneme trvalé dohody — dohody spíše ze síly než ze slabosti, která by mohla dobře zahrnout i vrácení kolonií a upravení cesty k obecnému odzbrojení. Ale hospodářské pronikání Německa, které by nakonec prostoupilo dunajské státy tak, že by to znamenalo i jejich politické podrobení, rozhodně nelze připustit.

•

Vyklady poslance Boothbyho pohybují se v rámci diplomatického plánu britské vlády a konservativní strany. V tomto rámci jsou však, jak patrné, mnohé možnosti a odlišné názory. Nedávno jsme tu reprodukovali názory lorda Lothiana, kde se také mluvilo o spravedlnosti k naší německé menšině, ale nikoli o revisi hranic. Tato myšlenka se začíná v britské veřejné diskusi ukazovat teprve v posledních dnech, jak o tom svědčí článek Boothbyho i způsob psaní „Times“. Nepovažujeme ji za šťastnou, a to nejen ze sobeckých důvodů. Jakmile by se otázka revise hranic rozvinula, mohl by sotva kdo říci, kde se zastaví. Podnítil by se na jedné straně fantastické naděje, na druhé straně prudký odpor a těžké obavy — a z toho by povstalo ovzduší, které by jistě bylo nejméně vhodné k trvalému uklidnění, jak o ně usiluje britská diplomacie. Ještě jedna pochybnost se vtírá při četbě Boothbyho článku: zdali si určití britští politikové dobře uvědomují skutečnou povahu našeho menšinového problému. Zdá se totiž, že někteří z nich se na něj stále ještě dívají pod vlivem svého demokratického prostředí a zvyklostí jako na normální technickou otázku, která se celkem snadno dá vyřídit kompromisem a určitými ústupky. Tak optimističtí my ovšem nejsme. Samo sebou se rozumí, že chceme dát menšinám všechno, co mohou žádat podle demokratických pravidel, a naše vláda v tomto ohledu už vyšla závazné slovo. Přesto však musíme počítat s tím, že tím problémem trvale nevyvíjíme, neboť při něm nejde jen o reklamaci běžných práv. Do jednání o normální politický kompromis se tu totiž mísí vlivy drsné nacistické ideologie, která je naprosto revolučním prvkem v uvnitřní evropské politické soustavě a jejíž konečný cíl je úplná státní reorganizace Evropy na základě rasistického principu. Chtějí-li západní velmoci postaviti hráze této ideologii, která ohrožuje stejně je jako nás — což onv ostatně už dobře cítí — musí mít na zřeteli tento její veliký cíl a nedělat si iluze, že se věc vyřídí drobnými hraničními opravami. Chtějí-li mít Angličané v naší republice pevný opěrný bod pro svou evropskou politiku, nesmějí ji oslabovat. Rozpoutat vní nepromyšlenou revisionistickou akci, která by znovu podnítila staré a nyní už noněkud uklidněné vášně, by však znamenalo podkopávat právě jeden z pilířů, na němž chce britská politika stavět. Nemá těch pilířů ve střední Evropě tak mnoho, aby jimi mohla s rizikem otrásat.

Auguri se usmívají...

Fašistická „Gazetta del Popolo“ uveřejňuje obsáhlý rozhovor svého dopisovatele Paola de Giovanniho s „velmi informovaným příslušníkem sudetoněmecké strany“. To, co řekl informátor dopisovateli o Československu, můžeme se částečně také dočíst v „Zeitu“. Pro čtenáře „Zeitu“ má však závěrečný vyznění odstavce interview kouzlo velké novinky: na otázku

fašistického korespondenta: „Co říkáte většímu počtu hlasů, dosaženému komunisty ve větších místech a zejména v Praze?“ odpovídá velmi informovaný henleinovec:

„Přičítáme to přemíře politické horlivosti, oživené žurnalistickou kampaní, která se snaží přesvědčovati, že Moskva je připravena poslat do Československa tisíce letadel, obrněných vozů a vojenských oddílů na obranu územní integrity. Tento vzrůst komunistů nás nechává lhostejnými. Naše kraje jsou vyčištěny od bažin, nesoucích mor, čeští komunisté jsou jenom ideology, jejichž význam v životě země, v životě politickém, parlamentním a hospodářském je hluboko pod nulou.“

Vzpomínáte si na augury, o kterých jsme se učili ve škole? Nemohli si hledět do očí, aniž by se usmívali. Víte, nacisty se přece nebudeme namáhat, když hovoří s italským fašistou. Pokřik o „bolševickém nebezpečí“ v Československu je na místě, když člověk mluví se západoevropským demokratem — kterého považuje za hodného, ale trochu prostoduchého muže. Ale mezi bratry? Mezi bratry lze dokonce říci i pravdu. Co znamená „pakt proti kominterně“, ví italský fašista stejně, jako německý naci: více nebo méně užitečný nástroj dynamické diplomacie, která by ráda spolkla svět, ujišťující jej, že ho chce osvobodit od komunistického nebezpečí. Ale pro domácí potřebu ovšem není třeba pochybovat, že „význam komunistického nebezpečí“ v Evropě je „hluboko pod nulou“.

Co kdyby tak „Zeit“ uveřejnila doslova tento zajímavý projev svého vlastního funkcionáře, vždyť přece jindy informuje své čtenáře velmi podrobně o výročích italského tisku? A co kdyby vzaly české noviny, které — dobrovolně a zadarmo — dodávají materiál „protikominternským paktářům“ na vědomí výrok pana Paola de Giovanniho a jeho sudetoněmeckého důvěrníka?

P. V.

Panašování se neosvědčilo

V nepřehledném množství volebních letáků, výzev, nálepek, plakátů a karikatur objevil se jenom jediný, vzácný a nenápadný letáček, který nedoporučoval žádnou stranu, nechválil a nehanil. Vydal jej spolek, který se snaží o zrušení vázaných kandidátních listin a doporučuje svobodnou volbu jednotlivých osob. Ačkoli obsahoval přesný a názorný návod, jak mají voličové zaškrtnávat jednotlivé kandidáty, byli voličové přece v rozpacích; výsledky pak ukázaly, že tato rada zapadla. V Praze jí použilo jenom několik set voličů — hlavně na kandidátce Národního sjednocení, které mělo s pořadím kandidátů velké starosti. Většina stran dostala naprosto čisté volební listky. Není to sice důkaz, že by voličové považovali kandidáty za dokonale bezvadné, ale potvrzuje to starou zkušenost, že lidé volí u nás především určitou stranu, přenechávajíce jí odpovědnost i potíže s jednotlivými osobami. Panašování se neosvědčilo, a nebude tomu jinak ani při parlamentních volbách. Spíše naopak. Důvody najdeme snadno ve vnitřní organizaci našich politických stran a v celém vývoji našeho politického života. Organizace stran je u nás mnohem pevnější, než na příklad ve Francii nebo v Anglii, vnitřní režim a život stálejší — a chcete-li, sešněrovanější. Nelze také tvrdit, že by ve Francii byl politický život dokonalejší než u nás, a v Anglii jsme viděli právě v Edenově případě, co znamená stranická disciplína. Odstranění nejrůznějších závad závisí u nás daleko více na vnitřním vývoji stran, než na malých nebo menších reformách volebního řádu.

Doporučované panašování muselo vzbudit u průměrného voliče značné rozpaky. Naprostá většina pražských voličů nezná na příklad osobně skoro žádného kandidáta — proč by měl tedy dát volič některému uchazeči zvláštní přednost? Ve větších městech je tomu všude tak. V menších obcích se lidé sice navzájem znají, vědí o sobě všechno a často ještě více, ale proč by považovali některého souseda za větší záruku, než celou organizaci, k níž soused patří? V našich politických stranách bývají velké spory právě před sestavením kandidátky, a všechny strany si dávají dobrý pozor, aby nekandidovaly někoho, kdo je u voličů neoblíbený nebo všelijak podezřelý, kdo by jim mohl škodit nebo aspoň ztížit agitaci. V posledních volbách máme naopak příklady, že si strany začínají uvědomovat, jak důležitý je výběr schopných a spolehlivých osob. Při parlamentních volbách je panašování ještě pochybnější. Volí přece celý kraj, a je naprosto vyloučeno, aby byl kandidát osobně známý. Buď je odněkud z kraje, a voličové znají aspoň jeho jméno, anebo je zdaleka, a pak ho v kraji nezná osobně skoro nikdo, je prostě kandidátem stra-

ny, jejíž program je pro velkou část voličů stejně dosti mlhavý. Byl by ještě mlhavější, kdyby jej nepředstavovala celá strana, ale jenom kandidát. U nás se ku podivu poměry vyvinuly tak, že jednotlivé poslance zná mnohem více lidí, než měli voličů. Panašování nezvyšuje ani odpovědnost jednotlivých kandidátů, a není důvodů domnívat se, že zaškrtávání posílí posici určitých osob uvnitř jejich strany.

Mnohem důležitější je, jak se může v jednotlivých stranách uplatnit práni členstva — je to tedy otázka vnitřní demokracie v té neb oné politické, odborové a jiné organizaci. Naléhavější je snad uvolnění reversů, které dnes nedejepisuje každý kandidát, ať už je určen za člena obec. zastupitelstva nebo poslancecké sněmovny a senátu. V některých stranách nodobají se již reversy služebním kněžkám, které sekretariátův podepisují jako zaměstnavatelé. Nemějme zbytečné iluze: vyšší úroveň politického života předpokládá vnitřní změnu jednotlivých politických stran, a panašování je v tomto ohledu příliš slabý a neúčinný prostředek. *K. Symek.*

Dopravní cesta našeho průmyslu

Politické změny v Evropě budou mít brzy za následek také změny hospodářské. Londýnská konference se nezabývala pouze politickým, nýbrž také hospodářským nátlakem, kterému Československá republika snad bude vydána.

Je úkolem československého průmyslu najít si novou cestu dopravní pro případ nemožnosti používání vodních a železničních dopravních cest do Hamburku a ostatních německých přístavů. Nová cesta musí mít tu přednost, že se kvalifikované československé výrobky nezdraží, aby obstály na světových trzích. Taková cesta by byla — bez zvýšení nákladů — přes polský přístav Gdyni.

Několik statistických tabulek ukazuje důležitost tohoto problému a dopravní cestu, které dosud používal čsl. průmysl:

Úhrnná přeprava přes německé, polské a ostatní přístavy, provedená železnicemi, činila:

roce	celkem	na německé přístavy	na polské přístavy	na ostatní přístavy
1935	1,7 mil. tun, z toho připadlo:	45.7%	34.3%	20.0%
1936	1,8 mil. tun, z toho připadlo:	46.7%	35.0%	18.3%
1937	3,3 mil. tun, z toho připadlo:	46.7%	37.4%	15.9%

Statistika speciálního obchodu podle dopravních cest za poslední 3 roky vypadala takto:

D o v o z:			
roce	tun	hodnota v Kč	%
1935		5,797 mil.	86
po souši		928	13
po vodě	812.712	547	8.1
po Labi	472.154	381	5.6
po Dunaji	340.558		
1936		6,753	85.3
po souši		1,132	14.3
po vodě	918.339	787	9.9
po Labi	540.376	345	4.4
po Dunaji	377.963		
1937		9,269	
po souši		1,696	
po vodě	1,238.660	1,112	
po Labi	580.191	583	
po Dunaji	568.469		
V ý v o z:			
roce	tun	hodnota v Kč	%
1935		7,238 mil.	91.1
po souši		695	8.7
po vodě	758.785	465	8.7
po Labi	554.105	207	2.6
po Dunaji	88.410		

1936	tun	hodnota v Kč	%
po souši		7,076 mil.	88.1
po vodě	911.453	951	11.8
po Labi	691.373	710	8.8
po Dunaji	86.339	213	2.7

1937	tun	hodnota v Kč	%
po souši		10,480	
po vodě	1,077.596	1,490	
po Labi	822.063	1,120	
po Dunaji	135.167	338	

Poznámka:

1. procentuální podíl za 1937 nebyl ještě vypracován ve statistickém úřadě;

2. váhy rozumějí se neto.

Odbyt československého zboží ve volném přístavu v Hamburku činil:

země	1935	5,539.727 q, z toho připadá na	% podíl	% podíl hodn.
Evropa	3,135.523		56.6	37.3
Amerika	1,413.926		25.5	37.0
Asie	553.881		10.0	16.8
Afrika	393.423		7.1	7.2
Australie	42.969		0.8	1.7

země	1936	6,162.974 q, z toho připadá na	% podíl	% podíl hodn.
Evropa	3,361.958		54.6	43.2
Amerika	1,629.869		26.4	35.7
Asie	695.953		11.3	10.7
Afrika	420.185		6.8	8.3
Australie	55.009		0.9	2.1

obraz vývoje gdyňského přístavu ukazuje následující:

rok	počet vlajek	tonáž N. R. T.	obraty podle váhy	hodnoty
1923	6	10.890		
1933	8.692	6,826.715	5,687.000	536 mil. Zl.
1934	8.169	8,295.706	6,724.000	655 „
1935	9.550	9,124.260	7,118.000	761 „
1936				
1937	9.820	9,817.912		

Tyto statistiky ukazují zřetelně důležitost československého zahraničního obchodu a zároveň stálý vzrůst obrátů gdyňského přístavu, jak podle váhy, hodnoty a tonáže, tak podle počtu vlajek.

Význam polského přístavu je pro oba státy stejně důležitý, pro Polsko s hospodářského hlediska, pro ČSR s politického i hospodářského. Je sice pravda, že velká část československého průmyslu má tradiční styky s Hamburkem, je dále pravda, že vzdálenost gdyňského přístavu je pro některé části republiky příliš velká. Tyto nesnáze se dají však odstranit. K tomu určitě přispěje nová tarifní reforma ministerstva železnic a zároveň polské úřady. Je sice také správné, že není možno konkurovatí labské dopravě, a že některé zboží nesnese větších dopravních nákladů než činí vodní doprava, ale při tom se přehlídí, že labská doprava dělá sice velkou položku, v bilanci celkové ale jen malé procento (viz hořejší tabulky podle dopravních cest) a dále, že Labe není vždy v zimě i v létě splavné. Vybudováním kanálu podle Bařova plánu měli bychom též vodní cestu do polského přístavu, což ale nesmí býtí věc vzdálené budoucnosti.

Nesmíme však také přehlédnouti nedostatky, které se vyskytují u tohoto mladého přístavu, protože má přece jen příliš krátkou tradici. Tyto nedostatky dají se však dobrou vůlí odstranit.

Jeden z největších nedostatků je, že — přes obrovský vývoj, který gdyňský přístav v poslední době vykazuje — ještě málo parníků plujících pod cizí vlajkou zakotví v tomto přístavu, takže pravidelnost a častost dopravy trpí, což se o Hamburku říci nedá. To se přirozenou cestou odstraní tehdy, budou-li cizí linky — nepolské — nuceny kotvití v Gdyni, což zase anglické a jiné lodí plující pod cizími vlajkami učiní, bude-li dosti nákladu.

S tímto bodem souvisí skutečnost, že naše sběrná služba byla dosud vyvinuta ve směru Hamburk, kdežto Gdyně byla — částečně vinou zasilatelů — zanedbána. I tento druh dopravy je pro československý vývoz velice důležitý, což i Poláci uznávají.

Z několika málo uvedených čísel je jasný velký význam polského přístavu pro československý průmysl, dále ukazují tato čísla dopravní směr, který by měl náš průmysl v brzké budoucnosti hledati a použiti.

Dr. Oldřich Einhorn

Naše propaganda mezi přáteli

Když jsem chodil v posledních týdnech po Sedmíhradsku a jiných krajích Rumunska, říkali mi přátelé i nepřátelé: „Podívejte se, prosím vás, na mapu. Hlava Československa — to jsou české a moravské kraje — octlá se v tlamě německého obra a stačí jediné kousnutí, aby hlava odpadla s trupu.“ Přátelé, které mohu s dobrým svědomím považovat také za přátele demokratického Československa, snažili se mne upozornit na očividnou netoprosnost mapy a mám-li to říci přímo — propadli malomyslným halucinacím. Slyšeli už téměř, jak tlama drtí hlavu ocelovými zuby. Naši političtí nepřátelé předváděli blízkou katastrofu s netajenou škodolibostí, jako by mi chtěli položit otázku: „No, rekněte tedy, co můžete uvést na obranu své vlasti?“

Odpověď nebyla lehká, diskutoval jsem v klubech novinářů s přáteli a nepřáteli mnoho nocí. Věděl jsem, že musím odpovědět fakty. Pesimismus nelze vyvrátit ztřeštěným optimismem a účinnou zbraní může být proti němu jenom předvedení skutečností. Chceme-li přesvědčit novináře, pak slovo „věřím“ nemá skoro žádný význam a hodnotu znamená jenom „vím“. Řekl jsem jim všechno, co jsem věděl a co jsem v této napjaté situaci mohl říci, aniž bych prozrazoval nějaká tajemství. Upozornil jsem je, že si patrně nevšimli Churchillova prohlášení o zbraních Československa, jichž má republika třikrát tolik, než Itálie, třebaže Itálie velmoc. O kvalitě těchto zbraní slyšeli již všelicos a mohou se na to zeptat kteréhokoli vojenského odborníka. Zbraně ovšem nejsou všechno, patří k nim také vybudované obranné posice. Domnívají-li se pánové, že anšlus vytvořil naprosto novou strategickou situaci, pak je to omyl, protože naši vojáci počítali s touto možností hned po Hitlerově příchodu k moci a pak ještě víc po únorových událostech v r. 1934. Dobrý voják se učí až do smrti, a kdo se nepoučil z případu Belgie, nemůže se považovat za dobrého vojáka. Francie vybuďovala Maginotovu linii, počítajíc už s napadením Belgie, ale my jsme museli uvážít, že by rakouská armáda sotva kladla takový odpor, jako belgická v r. 1914.

Vy ovšem říkáte, pánové, že Rakousko nebylo opuštěno, vždyť byla tady Společnost národů a na Brenneru stál na stráži Mussolini. Nepatřím k těm, kdo Společnosti národů nemožou přijít na jméno a usmívají se nad ní povýšeně, protože za dvacet let není ještě takovou mocí, jako tisíciletá Anglie. Ale dovolte, abych vás upozornil na zvláštní spojení, která vznikla v rámci Společnosti národů a — na obranu míru. Kdyby byli politikové a politisující vojáci věřili, že se mohou spolehnout naprosto na Společnost národů, proč by byla vznikla zvláštní obranná spojení? Ukázalo se, že matematika politiků a vojáků byla správná, a není ani třeba, abychom to dokazovali událostmi posledních let.

Výpočet byl správný také v případě stráže na Brenneru. Je sice pravda, že při sčítání znamenali italští vojáci velkou polozku, ale okamžitě zajmy italsko-německého spojení mohly radit také k odčítání. Vojáci, kteří pozorují strategické obraty Evropy, věděli již před 11. březnem — tedy před Schuschniggovým pádem — že na Brenneru už není stráž. Voják musí předvídat a tím více musí znát ovšem skutečnosti, které již nastaly. Odpovědní politikové a vojáci Československa vypočetli již dříve, že Rakousko může být případně Belgií, ale Československo nemůže být za daných okolností Rakouskem. Uvažujce o všech možnostech, neupevnili jenom spojení, ale museli upevnit také něco jiného.

Taková je skutečnost, páni kolegové.

Reporter velké země může si snadno dovolit, aby byl skoupý na slovo, mluví-li se o poměrech v jeho domovině nebo o situaci státu, jehož je občanem. Anglický a americký novinář nejedí proto, aby informoval, nýbrž sbírá informace. Novinář malé země nemůže si dovolit přepych mlčelivosti, setká-li se ve světě s neinformovaným nebo dokonce s vyplašeným veřejným

míněním. Nesmí zapomenout, že nepřítel posílá své placené agenty všude, kde chce veřejné mínění rozrušit, zvíklad, postrašit a rozložit. Publicista malé země musí být v cizině stále ve střehu, vždyť záleží na každém slově, které čelí nepřátelské propagandě. Demokratický novinář splňuje svou povinnost tím raději, čím více se může odvolat na nějakou autoritu, která mu informace poskytla. Za čtyři neděle jsem se v Rumunsku přesvědčil, že to, co nyní řeknu o novináři, neplatí jen pro něho, ale i pro všechny občany, cestující v cizině. Nezáleží na tom, jsou-li na obchodní cestě nebo na návštěvě u příbuzných. Právě teď je situace taková, že záleží na rozhovorech profesorů i studentů, obchodníků a cestujících, výletníků a lázeňských hostů. Uklidňujeme-li přátele, jsme sami klidnější.

Úkol novináře je k tomu ještě mnohem odpovědnější, protože každé slovo, které řekne kolegům, působí také na širší obecnost. Neříkejte, že informovat můžeme jen přátele a že se nepřátelé stejně nedají přesvědčit. Mezi usměrněným novinářem a konservativním publicistou je široká stupnice, a nechce-li usměrněný novinář poznat pravdu, tím více platí na ostatní.

Nechci se pouštět do rekrminací, ale dovolte mi říci, že v informování ciziny pokulháváme. Nemyslím jen širší svět, ale především na informování bližších přátel. Mluvme jenom o zemích, které jsou od nás na jih a jsou našimi přáteli a spojenci. Co vědí o nás?

Málo a v kritických chvílích ještě méně. Nepřítel pracuje písmem i slovem, hlučnou i šeptanou propagandou, a my jsme „jemní“. Uvádím pouze jediný příklad: rozhlas. V Sedmíhradsku a v Jugoslávii slyší lidé všechno, co říkájí o Československu nepřátelé, ale neslyší nic nebo skoro nic z toho, co říkáme my nebo naši přátelé. Poslouchají německý rozhlas, vídeňskou, stuttgartskou nebo mnichovskou stanici, poslouchají jejich štvavé zprávy a podlehnou-li jenom každému desátému slovu, pak i to je jed, který pomalu zabíjí. Lidé mají radost, podaří-li se jim chytit někdy klidnější a decentnější zprávy čsl. stanic. Chyba nespočívá vlastně v tom, že náš hlas je klidný a decentní — ačkoli občas by neškodila hlasitější mluva, zejména v tom případě, máme-li usvědčit a odmítnout hrubé nepravdy, nýbrž hlavně v tom, že rozhlasové stanice, především bratislavskou a bansko-bystrickou, nelze průměrným aparátem skoro nikdy chytit.

„Dynamické“ státy poznaly již velmi dávno, že není důležité jenom přesvědčovat politiky a diplomaty, ale ovlivňovat také veřejné mínění, které na politiky působí. Naši přátelé potřebují často povzbuzení, aby neklesli na mysli, a nepřátelé je třeba přesvědčovat, aby neměli takovou důvěru v předpokládaný vývoj událostí a poměrů. V Rumunsku jsem se přesvědčil, jak je to důležité. Ve vzrušených dnech, které jsme právě prožívali, si přátelé oddechli a nepřátelé poznali, že radost nad katastrofou Československa byla předčasná. Ani ocelové zuby se nezahryznou, zpozorují-li, že by se mohly vylomit. Když se první vzrušení uklidnilo, šeptali kolegové v Rumunsku: „Opravdu, Československo není Rakousko.“

ki.

O kráse slova

I lidé vzdělaní přicházejí často do rozpaků, mají-li říci, v čem vidí anebo jak posoudit krásu jazyka.

Mnoho lidí se diví, že nelze v sporném případě objektivně rozhodnouti, je-li něco krásné či není, protože nemáme objektivního měřítka, jímž bychom estetickou hodnotu měřili. Něco jiného je hodnota umělecká, tu lze skutečně měřit a vědecky hodnotit. Hodnota umělecká nemusí však býti vždy zároveň hodnotou estetickou, ba někdy je s ní dokonce v rozporu. Slovo formálně, tvárně, výrazově nové lze studiem a kritikou jako skutečnou tvorbu, jako novum v básnickém jazyce prokázat, je-li však zároveň krásné, to se už dokázat nedá. Lze nanejvýš vysvětlit, proč se komu a kdy něco líbilo anebo nelíbilo, ale hodnota této krásy je neměřitelná, a pokud se kritikou hodnotí, jsou to vždy soudy více nebo méně subjektivní, proměnlivé a nestálé. Krásným může se jevit i to, co je neumělecké anebo dokonce protiumělecké, na př. příroda, netříbený, naturalistický jazyk a j.

Ale přes všechny tyto těžkosti cítíme potřebu i krásu slova nějak hodnotit. Chceme přece jenom vědět, proč se nám anebo někomu něčí sloh líbí anebo nelíbí a jestli naše estetická záliba je v soulase s estetickým cítěním našeho okolí. Hlavně od vzdělaných čtenářů chci se dovědět, iak různé i rozmanité dojmy může u různých čtenářů krása téhož slova vyvolat, čímž svůj vlastní estetický dojem buď utvrzují, anebo se mi

začne rozplývat. Máme-li takových možností pro srovnání více, i když měřítko nikoho z nás objektivní není, přece jen vzájemným srovnáváním dojmů můžeme dosáhnout aspoň takového estetického úsudku, který se dá odůvodnit a prokázat aspoň pro určitý kruh čtenářů a pro určitou dobu. Literární kritika, literární historie, literární věda, mínění přátel, vzdělanců a význačných osobností veřejného života — to všechno nám jistě tříbí vkus a poučuje nás, ale o tom, co se nám bude opravdu líbit nebo nelíbit, rozhodneme si konec konců každý sám podle svého duchovního i fyzického založení a podle toho, jak se naše sklony a zkušenosti projevují ve způsobu našeho vyjadřování, jak jsme sami svůj jazyk prožívali, když jsme se mu učili. Podle staré zásady — sloh — toť člověk — musíme i krásu slova měřit zase jenom člověkem, t. j. konec konců sebou samým.

Abychom však krásu slova mohli vnímat a hodnotit, k tomu je třeba vhodného duchovního založení. Musíme sami mít svůj vlastní a bohatý vnitřní život, vlastní zkušenosti a smyslové a citové jemnou znalost jazyka. I když jsme téhož mateřského jazyka, cítíme často, že se nemůžeme dost dobře vlastní mateřštinou dohovorit s lidmi, kteří vyrostli v jiném kraji a za jiných podmínek životních. Záleží velmi na tom, v jakém prostředí jsme vyrůstali, kdo nás učil mluvit, jak jsme dospívali a co jsme si duchovního i fyzického přinesli do života již při svém narození. Proto na př. lidé vyrostlí ve velkých městech nemívají zpravidla zvláštního zalíbení v autorech, kteří celým svým dílem tíhnou k venkovskému původu. Proto i kritické a literární historické vybírají si nejraději k svému studiu takové zjevy, které jim jsou nejbližší. Píší-li o vzdálenějších a vzdálených, nemají o nich buď co říci, anebo se diví, proč na jabloni nerostou třešně.

Proto i kritiku třeba přijímat kriticky, jen jako jeden z více nebo méně význačných hlasů v spoustě různých mínění. Přílišná závislost na tom, co kdo o čem píše, vede spíše k omezenosti než k poučení. Člověk, který má sám svůj vnitřní život a své zkušenosti, nevnučuje svůj estetický dojem druhým, ale také dovede býti, je-li třeba, se svým míněním hrdě i skromně osamělý anebo v menšině. Nezáleží mu také na tom, je-li co dnes moderní anebo nemoderní — on sám zůstane si nejděrnějším a nejpřírodnějším hodnotitelem.

Ale i tak má kritika (být i někdy sporný) význam nejen jako jeden z „hlasů“, ale i pro literární historii a vědu. Přijímáme-li ji obezřele a ne slepou oddaností, nacházíme právě v kritice velké bohatství různých i rozmanitých estetických dojmů, z nichž nejlépe vidíme, jak všechna krásu slova je relativní, ale právě v té proměnlivosti, dočasnosti a závislosti je nejzajímavější a nejživotnější — ovšem jen pro toho, kdo má estetický dojem svůj vlastní, i když snad také jen prchavý a rozhodně ne nesmrtelný. Ale živá krásu slova je více než krásu nesmrtelná, protože ta je vždy jen zbožným přáním a předčasnou nadějí.

Při různosti a rozmanitosti estetických dojmů jde v podstatě nejčastěji o dvě protichůdné záliby estetické: o zálibu ve výraze prostém a o zálibu ve výraze složitém. Souvisí to těsně se způsobem myšlení, představování a citění. Jde o to, jaký svět a život slovem vyjadřujeme a jak se náš vlastní život a zkušenosti v našem jazyce projevují. I výraz na pohled prostý a jednoduchý může býti výrazem velkého tvůrčího úsilí, jenom že to na něm není hned okázale vidět. Podobá se pohádkové Popelce, která je na pohled také chudá a prostá a svou okouzující vnitřní krásu skrývá jen pro ty, kdož jí budou hodni. (Viz velké umění mistrů realistického slova.) A na druhé straně zase i výraz složitý může býti a často bývá jen pouhým verbalismem, estétskou frázovitostí. Proti zubu času bývá pak odolnější spíše umění slova prostého než složitého, kterému přechásto hrozí osud módy a strojenosti.

Každá krásu slova se příliš častým užíváním brzo opotřebobává — na př. dílo Bezručovo i Wolkerovo se získanou popularitou ztratilo i něco ze svého prvotního kouzla. Zvláště v dnešní době podivuhodně rychlého života jsou zřejmy tendence, které přímo nabádají k rychlému konsumu umění, aby se mohlo zase produkovat nové. Pro dnešní umění slova nemáme tolik času, kolik věnovali slovu lidé blízké i vzdálenější minulosti, kdy se nad slovem děle a klidněji zamýšleli, snad proto, že čas ještě nebyly peníze.

Ale i v dnešní době si v některých oblastech zachováváme jazyk starý a neopotřebovaný. Staré církve dobře vědí, proč tolik lpí na starém, neměnném, „mrtvém“ jazyce a proč jeho užívání je přesně vymezeno a omezeno. Mimo jiné také proto, aby se častým a běžným užíváním tolik neopotřeboval. Ačkoli to je jen forma, vývoj a historie starých církví ukazují,

jak i tato forma je nerozlučně spjata s vírou a náboženskou myšlenkou. Lze si na př. představit katolicismus bez latiny, československý bez jazyka bible Kralické, pravoslavy bez staroslověnštiny? Starý a starobylý jazyk je tu nositelem tradice, bez které jsou staré církve nemyslitelné. Jazyk je tu také ve shodě s funkcí, která mu je v církvi vykazána: jsa povznesen nad všednost a proměnlivost doby, vznáší se nad staletími a pomáhá vyjádřit to, co má být i v náboženství neproměnlivé a věčné. V novější době dějí se sice pokusy o přizpůsobení bohoslužebného jazyka a jazyka Pisma běžnému a živému jazyku hovorovému, ale naráží to na odpor věřících, hlavně starších.

Závěrem otázku nejtěžší. Nejde jen o to, jak krásu slova hodnotit, ale také o to, jak naučit poznávat krásu slova, jak najít v krásném slově zalíbení. Je to stará a těžká školská otázka didaktická. Ve škole totiž ještě k těžkostem, které jsou stálou složkou estetického problému, přistupuje ještě další nesnáze. Zvláštní povaha školního prostředí, nezralost a malé zkušenosti dětí činí velkou část slovesného umění z důvodů didaktických i pedagogických nevhodnou anebo nepřístupnou. Těmito těžkostmi nespíme se dát sice odstrašit, ale nelze také od školní výchovy estetické očekávat zázraky. Jako je poměrně málo lidí, kteří v krásném slově mají zvláštní zalíbení, tak i mezi dětmi je poměrně málo těch, na které krásu slova působí zvláštním kouzlem. Hlavní však je, aby učitel uměl do krásy slova uvést. Na to nestačí jen dobrý vykladač nebo vypravěč, v takovém učiteli musí být i kus skutečného anebo aspoň ztraceného básníka. Také literárně-vědní stránka nestačí, ba dokonce někdy, je-li přepínána, spíše od krásy slova odežene. O krásu slova nestačí jen mluvit a mluvit — tím ji můžeme často jen zničit — krásu slova se musí žít a naučit prožívat. Jediné zážitkem, zkušeností naučí se dítě vychutnávat krásu slova, a tu musí učitel začít, chce-li mít úspěch. Jenom že škola je zase málo vhodným místem pro učení poesii zkušeností, zážitkem, příkladem. Lze jen jemně dýchat do jisker a pozorovat, rozhoří-li se. Těžko, přetěžko je také krásu slova zkoušet a klasifikovat. Je otázka, je-li to vůbec možné a moudré. Jakou rozmarnou moudrost svěřila nám ona dívka, jež ve škole nikdy neměla ráda poesii, a teprve když se po první zamilovala, užasla, jaká krásu a síla je v ní!

K. Erban.

politika

Pavel Vilemský:

Kdo má dělat naši propagandu?

Československý kupec, o jehož pravdomluvnosti nelze pochybovat, vypravuje: „Před několika měsíci byl jsem na obchodní cestě v Londýně a mluvil jsem s kolegou, s mužem velmi vzdělaným, který byl naprosto demokratického smýšlení. Mluvil se sympatií o demokratickém Československu, ale náhle dodal tónem srdečně důvěrným: „Poslyšte, teď jsme jen mezi sebou, mohu tedy s vámi mluvit upřímně. Víte přece, že jsem opravdovým přítelem vaší země. Ale právě proto se vás táži: Nemohli byste dát Němcům volební právo? Hleděl jsem na toho muže jako ve snu, a teprve za chvíli jsem našel řeč: Cožpak skutečně nevíte, že Němci mají u nás nejen volební právo, ale plných deset let už i své ministry? Cožpak nečtete ve svých novinách, že extrémní německá strana tvoří nyní v našem parlamentě dokonce nejsilnější frakci a že právě proto máme velké politické starosti? Můj společník okamžitě přisvědčil, že to všechno ovšem a samozřejmě ví. Potřásal hlavou, divě se sám sobě a dodával: „Podivné, že jsem to mohl zapomenout. Ale byl bych skutečně upřímně přísahal, že u vás Němci nemají ani volební právo!“

Opakuji: muž, který mi to vyprávěl, je naprosto hodnověrný; nemá v úmyslu vymyšlet si podobné historky ze žertu. Snad je tato příhoda přes to neprav-

divá. Neštěstí je, že by m o h l a být pravdivá. Zaznamenávám ji právě nyní, protože se u nás konečně poněkud vážněji hovoří o organisaci československé propagandy. Z této příhody — ať už je pravdivá nebo není — dá se všelicos odvodit.

Nedávno jsme se doslechli, že má být zřízeno mezi-ministerské oddělení, v němž má být soustředěna veškerá státní propaganda. V tisku už byla dokonce uvedena jména úředníků, kteří se mají v budoucnu v úředních hodinách — při jednoduché frekvenci, tedy od 8 do 3 hodin — zaměstnávat jenom státní propagandou. Konstatujeme upřímně, že jde skoro výlučně o počestné, právnicky vzdělané a zasloužilé státní úředníky. O tom se nedá, ani nesmí pochybovat. Snad si však smíme dovolit kacířskou otázku: není už předem pochybené pověřit touto speciální prací s t á t n í ú ř e d n í k y ?

Státní úředníci bývají per definitionem korektní, trochu pedantičtí muži s citelným nedostatkem fantazie. Nevypočítáváme tyto vlastnosti snad jako trapné chyby, nýbrž jako základní kvality správného a pořádného státního úředníka. Pravím to — na mou čest — bez úmyslu ironisovat. Státní úředník m u s í být korektní, trochu pedantický. Stát m u s í právě takovým lidem svěřovat každodenní práci státní správy. Kam by stát přišel, kdyby jeho finanční úředníci jevíli sklony k bohémskému životu a kdyby vedoucí statistického úřadu a pozemkové knihy tíhli ke geniální lehkovážnosti? Na štěstí se sensitivní lidé málokdy stávají státními úředníky, poněvadž by u této práce, která se vyznačuje především pedantickou pečlivostí, prostě nevydrželi. Tady je docela přirozené třídění: lidé, v jejichž osobnosti převažuje houževnatost, stávají se státními úředníky. Lidé, kteří pracují pod tlakem mocných impulsů a trochu nervosní fantazie, volí si — pokud vůbec mají možnost svobodné volby — povolání, odpovídající těmto vlastnostem. Stávají se na příklad velmi často — a právem — žurnalisty. Pokud funguje toto přirozené třídění, je všechno v pořádku. Všem zúčastněným je toto přirozené rozdělení ku prospěchu: státní mašinerie podrží svou nenahraditelnou, nepřetržitou stabilitu a zdravou, pohodlnou tíži. Zvláště citliví a sensiblní úředníci prospěli by státu právě tak málo, jako naopak lidé typu státních úředníků literaře nebo žurnalistice.

S nezbytností intenzivní propagandy dostává se však do popředí státních povinností naprosto nová, naprosto originální úloha. A sice úloha úplně odlišná ode všech dosavadních úkolů státní správy. Rozdíl se dá definovat docela přesně na příhodě londýnského kupce: korektními informacemi ciziny o té či oné skutečnosti není skoro vůbec nic uděláno. Zvláštní úkol propagandy spočívá právě v tom, hledati stále nové cesty, na nichž se skutečnosti tak výrazně potkávají s obecnstvem, že se v r ý v a j í n e z a p o m e n u t e l n ě d o v ě d o m í l i d í. Korektní sdělení o počtu a váze německých hlasů četl londýnský kupec nepřetržitě, ale nikdy ho neuchvátilo, nikdy mu nepomohlo tvořiti si představu o Československu.

Naproti tomu nacistická propaganda vzbudila v něm jakýsi základní dojem, který je účinnější, než byrokratická, hodná zpráva a než korektní vypočítávání jednotlivých faktů. To je nesporně smutné, ale také nesporně pravdivé: svět kolem nás se tak vzdálil tradičním skutečnostem, které tvoří mínění, že mu záleží

mnohem méně na obsahu, než na obratnosti, barvitosti a živosti argumentů. Dávno už nestačí být v právu. Musíme umět právo z í s k a t. Lež, výrazně předkládaná, s počátku vítězí. Pravda, nehodnotně přednesená, s počátku zanikne. Nakonec ovšem v budoucnosti se jednou lež zhroutlí a pravda zvítězí. Ale to není útěcha, neboť do té doby se může státi mnoho zlého. Pro pravdu je dnes, bohužel, třeba dělat propagandu, jako by to bylo holicí mýdlo nebo sensační film. Lidé s vkusem toho litují. Sdílíme tuto lítost s nejhlubším přesvědčením — ale to nás nezabavuje povinnosti uvědomovat si trapnou skutečnost.

Už jste někdy viděli, že by státní úředník dovedl dělat vhodnou reklamu? Kdykoli byla úředně řízena propaganda nějakého zboží, které vyrábí stát, vždycky to skončilo žalostně.

To není náhoda. Uvnitř státní mašinerie vládne zcela zvláštní ovzduší — nejen u nás, nýbrž ve všech zemích, kde je solidní a konservativní státní aparát. Proč? Poněvadž stát ze své podstaty musí lidi ř í d i t i a n í k o l i z í s k á v a t i. Ve státě, který funguje, není třeba občany napřed přesvědčovati, že patří k státu a že musí poslouchati jeho zákonů. Obojí — a všechno ostatní, co z toho vyplývá — je a priori samozřejmé. Státní úředník nemá na práci nic, než kontrolovati přesné dodržování této samozřejmosti.

Prostě řečeno: mezi mnohými povoláními naší moderní společnosti je jediné, které přináší pro propagandistickou práci už z vlastní povahy nejmenší nadání: a to je státní úředník. A mezi těmito tisíci povoláními je jediné, které vyžaduje zcela mimořádné psychologické nadání a zcela mimořádnou fantazii: a to je povolání propagandisty. Mezi státním úředníkem a propagandou musí nezbytně nastat krátké spojení. Každá práce trpí, vykonávají-li ji lidé, kteří z ní nemají přímo a r t i s t i c k o u radost. Propaganda však se okamžitě mění v břídilství, vykonávají-li ji lidé, kteří nejsou přímo zamilováni do získávací a přesvědčovací práce. Propagandista musí nalézat soukromé potěšení v kontaktu s lidmi, kteří jsou jiného smýšlení, musí se radovat z debaty, z dobrodružství výpravy do džungle lidské duše. Musí se umět radovat z ohromujících překvapení, z neočekávaných obtíží a dokonce i z toho, že nemá ani v noci klid. Nesmí nikdy očekávati, že lidé přijdou za ním, musí z vlastní iniciativy běhat za lidmi, denně mít nové a nové nápady, svérázné návrhy, samostatné argumenty. Dobrý propagandista je výtvarník — a ne fotograf. A co bude, proboha, z propagandy, která se svěří byrokratickým rukám?

Už se sice přihodilo, že se nadaný zahradník stal státním úředníkem a že byly jeho péči svěřeny květiny v botanické zahradě. Naopak by však nikomu nenapadlo, aby povýšil zasloužilého byrokrata za zahradníka. Ve všech oborech už odborníci uznali, že jsou talent a odborné vědomosti nezbytnými předpoklady pro dobrý pracovní výsledek — jenom nejdůležitější státně-politická práce našich dnů je v mnoha státech ještě nedotknutelnou doménou laických byrokratů. To je chyba: místo, abychom přivedli talentované a zkušené propagandisty d o s t á t n í s l u ž b y, delegujeme právě tak ctihodné, jako propagandisticky naprosto nenadané sekční šéfy k práci, pro kterou si nepřinášejí ani chuť, ani zkušenosti.

Do propagačního ústředí, které má být zřízeno, nepatří státní úředníci, ale několik nadaných publicistů

a lidí se smyslem obchodním — tedy lidé, kteří se s úspěchem věnovali povolání, jež v podstatě spočívá na umění získávat a přesvědčovat jiné. Představte si, co by se stalo z „Večerního Českého Slova“, kdyby Melantrich jmenoval šéfredaktorem listu hodného úředníka z finanční správy. Představte si Baťovy podniky pod vedením archiváře ze statistického úřadu. Obrat'te tento obraz v naprostý protiklad — a pochopíte, jak si představujeme organizaci státní propagandy.

My Češi stejně nemáme mnoho lidí, kteří by měli velký talent pro propagandu. Tento nedostatek pramení, podle mého mínění, z určité ctnosti: aktivní smysl pro propagandu mají jen národy, které jsou i samy — tedy pasivně — propagandě snadno přístupné. Zřetelně je to vidět na Němcích, kteří docílují propagandou pravé divy, poněvadž sami reagují s bezpříkladnou vratkostí na intenzivní propagandu. Český lid je naopak proti propagandě důkladně obrněn. Kdo prožil posledních několik volebních kampaní v Praze, musí potvrdit: nejzúřivější propagandistická tažení zklamala nejvíc. Čech považuje v hloubi duše za vyloučené, že by se dalo komukoli něco namluvit — soudí podle sebe. Ale mimo český lid je tato ctnost, bohužel, trpkým nedostatkem. V současném světě svádějí se první bitvy propagandistickými zbraněmi — a získávají. Na tomto poli nejsou Češi příliš zdatní vojáci. Tím důležitější by bylo mobilisovat pro stát to, co máme dobrého, i když je toho málo. To je mobilisace, která stojí méně peněz a dá méně starosti, než ta druhá. Ale není méně důležitá. Těch několik s k u t e č n ý c h odborníků v zacházení s lidmi a těch několik s k u t e č n ý c h odborníků v účinném formulování slova — to jsou povolání vedoucí státní propagandy. Státní propaganda má co dělat s živým materiálem a nikoli s akty. Bude musit pracovat dvacetčtyři hodiny denně a nikoli úřadovat od osmi do tří.

Bylo by únavné a snad i nesprávné vypočítávat zase znovu všechny případy, kdy naše státní propaganda dokonale selhala: tisk a veřejnost se jimi v posledních týdnech zabývaly dost. Právě v „Přítomnosti“ by to bylo dost zbytečné, protože jsme po každé zaznamenávali tyto případy velmi vážně, jak zasloužily. Ale jedna událost posledních dnů nesmí jen tak zapadnout v zapomenutí: vedoucí žurnalisté a reportéři dali si skoro v Praze schůzku. Na štěstí pro Evropu se hodně nudili — poněvadž se neoctli, jak se domnívali, uprostřed zmatků, nýbrž v klidné, pokojné a naprosto hysterické Praze. Celý den seděli novináři v hotelu Ambassadoru, toužíce po informacích. Kdo jim dělal společnost? Úředníci naší státní propagační služby? Ti seděli v kancelářích a čekali, až k nim novináři přijdou. To neudiví nikoho, kdo zná posvátný termín „kancelářské hodiny“. Naproti tomu měli zahraniční novináři denně dlouhé návštěvy pánů z „Presse-amtu“ Henleinovy strany. Mimo to přicházela večer z rozkazu nějakého státního úřadu jakási dáma, která přinášela noviny, které právě vyšly, a překládala. To bylo celkem všechno — až na interviewy, které si zahraniční novináři vyprosili u oficiálních funkcionářů republiky a které ovšem dostali.

Měli jsme neobyčejnou a — při vši sympatii pro kolegy světového tisku — doufejme, že jedinečnou příležitost seznámiti vedoucí prostředníky veřejného mezinárodního mínění se svými problémy, se svými

názory a svými potřebami a s celým životem republiky. Nepřeháníme, tvrdíme-li, že se ta příležitost, celkem vzato, propásla. Je mi smutno, představím-li si, co by z tohoto úplného kongresu světové žurnalistiky udělali — ani ne v některém jiném hlavním evropském městě, nýbrž třeba jen ve Zlíně. Nesmíme se totiž přespříliš spoléhat na vnitřní cenu a na automatickou přesvědčivost své dobré věci. Jsou mezi námi dokonce skeptikové, kteří zastávají mínění, že je dnes obtížnější propagovat věc spravedlivou než rozčilující a vzrušující, třebas je nepravdivá. Rozhodně však sytá pohodlnost, která se spoléhá na samočinnou sílu pravdy a jinak se spoléhá na spravedlivého pána boha, hraničí se sebevraždou.

Jistě to vždycky nedopadne tak poměrně dobře, jako při této návštěvě zahraničních novinářů v Praze. Jenom v Londýně pracuje několik tuctů nadaných a bystrých lidí velmi zručně na propagandě proti Československu. Tam, všude jinde na světě a také v našem středu jsou velmi agilní organizace odborné propagandy našeho nepřátelského okolí. Bojují proti nám moderními speciálními prostředky. Kde máme my takové odborné čety? Armáda, která by obstarávala protileteckou obranu kavalerií, nezvládla by asi situaci. Státní aparát propagační, vedený pedantickými byrokraty, je navlas to, co nemůžeme potřebovat.

věda a práce

Dr. Jiří Alter:

Byla dřív práce nebo věda?

Věda a práce.

Nedávno jsem se zamyslel nad tímto skupinovým titulem. Jakou úlohu v něm hraje spojka „a“? Je to pouze součet dvou pojmů, jako jablka a hrušky, nebo vyjadřuje spojka nějakou souvislost mezi pojmy, jako jablko a štěp? A je-li tu nějaká souvislost, co v tomto případě představuje jablko a co jablko? Byla napřed věda a potom práce, nebo tomu bylo naopak? Chceme-li odpovídat na tuto otázku, bude nutno, abychom si ujasnili, co si představujeme pod pojmy práce a věda.

Pes a věda.

Jak vznikla věda? Mám doma psa. Piji-li po obědě svůj šálek černé kávy, posadí se pes samozřejmě vedle mne a čeká na kousek cukru — nemusím ho vůbec volat. Nebylo tomu vždycky tak. S počátku jsem ho musel volat, později si zvykl. Nasbíral zkušenosti: beru do ruky šálek černé kávy, dostane kousek cukru. Je tohle věda? Ovšem, pes — ne já — pěstuje tady v jistém smyslu vědu: používá vztahů mezi dřívějšími událostmi (šálek kávy — kousek cukru) a jakmile se vynoří první událost, očekává, že nastane také událost druhá. Pes prostě předpovídá: pán pije černou kávu; poněvadž jsem vždycky při tom dostal kousek cukru, dostanu teď také kousek cukru — a teď sedí a čeká, zdali se předpověď splní. V podstatě dělá totéž, co činí vědec, pokouší-li se experimentem dokázat předpověď, ovšem s tím rozdílem, že pokusy nečiní pes, nýbrž že se pokusy dělají s ním. Pojmenujme tedy tuto vědu psí vědou — vědou dresury. V ní už vězí dvojice slov: „když — tak“, která je základem každé vědy.

Pozorují-li však svého psa, vidím ještě něco: sedí přede mnou a pozoruje mne s nakloněnou hlavou, jak to má ve zvyku, čeká na cukr — a začíná olizovat tlamu jazykem, sliny se mu v hubě sbíhají. Děje se to docela bez jeho přiči-

nění. Děje se to bez jeho vědomí — zatím co pro cukr přichází naprosto vědomě. Děje se to instinktivně. Sbíhání slin v tlamě není zkušenost, kterou získal on, nýbrž zkušenost, kterou jeho orgány — totiž sliznice v hubě — převzaly od tisíců předků, zkušenost, která říká: přijde-li něco k polknutí, musí mít tlama dostatek slin, aby zvlhčila sousto. To je tedy druhý způsob vědy, kterou pes vykonává: instinktivní věda. Nepoužívá při ní zkušeností získaných individuálně, nýbrž zděděných zkušeností. (Tažní ptáci pěstují tutéž vědu, když na podzim odlétají a na jaře se vrací, právě tak sledí, když vyhledávají určité místo v moři, aby se třeli, i poštovní holubi, když se spolehlivě navracejí domů.) Tedy: šálek kávy — kousek cukru, cukr — sliny, to je věda, připadající na psa.

Ale právě tento příklad ukazuje, že věda není ve psí. Vede totiž k třetímu stupni vědy, k té, kterou nazýváme prostě vědou, k lidské vědě. Příklad se psem byl slavným ruským fyziologem Pavlovem experimentálně tak úzasně propracován, že tím získala fyziologie cenné poznatky. Nejdřív byl pes svoláván k jídlu úderem zvonu, až si na to zvykl. Pak bylo změřeno, kolik se mu tvoří slin, když zvon zazní, aniž by jídlo spatřil, tedy něco podobného jako: šálek kávy — sliny s vynecháním spojovacího článku cukru. Věda se tázala: jak reagují psí sliznice, když zazní zvon?

Tato věda zjišťuje tedy pomocí pokusů souvislost mezi vědou dresury a instinktivní vědou. Přídavek vlastní práce to je, který odlišuje tento třetí druh vědy od obou prvních. Při tom to nemusí být vždycky experimenty, které se přidávají; může to být myšlenková hodnota jiného druhu, neboť jsou vědy, které vůbec nemohou dělat pokusy. Na příklad astronomie! Můžeme se dostat do fyzické blízkosti hvězd? Astronomie může jediné: zříditi přístroje, jimiž se pozorují hvězdy, přenést výsledky pozorování na pracovní stůl a odvoditi z nich zákony. Není to totéž, zeptáte se, co dělají všechny ostatní přírodní vědy? Je to — skoro — totéž, ale právě s tím podstatným rozdílem, že ostatní přírodní vědy mohou podle libosti seřaditi předměty, které pozorují, aby docílily co nejčistšího výsledku. Naproti tomu astronomie musí brát svět, jak je.

Přírodní vědy.

Ovšem, v podstatné části vědecké práce, v té, která z pozorování tvoří závěry, rovnají se sobě všechny vědy ve zjišťování souvislostí, až se dá výsledek vyjádřiti všeobecně formulí „když — tak“. To znamená v odhalování takových vztahů, při nichž po určitých okolnostech následují určité jiné okolnosti, tedy vztahů, kterým říkáme kauzální. Zkrátka: snažíme se předvídati. To je alfa a omega zákonů. Zapisuje-li astronom Newtonovu rovnici tíže, která vypadá tak prostě a nevinně, jako malá násobilka, vypověděl tím vše, co se dá vůbec povědět o jakémkoli pohybu v nebeském prostoru — odhlédneme-li ovšem od nezbytných změn podle teorie relativity. Stačí, dosadí-li výsledky pozorování o jakémkoli nebeském tělesu — o slunci, o měsíci, o planetách, kometách — aby zjistil s přesností, která závisí na přesnosti pozorování, kde se bude těleso nalézat 24. prosince 1985 v 16 hodin 35 minut 20 vteřin. Nejen to — nemusí vůbec těleso vidět, stačí, pozoruje-li, jak působí jeho přitažlivost na sousední těleso v prostoru a může předpovědět, kam je třeba naříditi dalekohled, aby byl rušitel nalezen. Právě tak našli před necelými sto lety francouzský a anglický astronom planetu Neptuna. Bylo známo, že se planeta Uranus nepohybuje tak, jak by měla a z poruch, které se jevily v dráze Uranu, vypočítali oba astronomové místo, kde musí vézet neznámá planeta — a tam ji také našli. Tak, jako se pozná podle zrudlé tváře, odkud musel přijít poliček — leda s tím rozdílem, že zákony planet jsou mnohem přesnější než zákony poličeků.

Neplatí ovšem pouze pro tělesa v nebeském prostoru, platí pro každé těleso na naší zemské kouli, a roztrískneme-li sousedovi okno, tak říkáme jako rušivá planeta, poslouchá vržený kámen týchž zákonů jako planeta, totiž Newtonův

zákon tíže. Zákony, které platí v kosmických dálkách, platí také v oblasti našeho obyčejného, každodenního života. Fyzik pracuje s týmiž zákony jako astronom a jejich společné nástroje tvoří dlouhou řadu od mikroskopu k teleskopu — skoro vesměs přístroje pro oči, jimiž se zaznamenávají výsledky pozorování v průběhu vývoje nebo přímo v číslicích. Všeobecné vztahy mezi těmito číslicemi tvoří podklad pro zákony, které hledáme. Číslice můžeme získati nejrůznějším způsobem: měřením podle metrového měřítka, podle úhlového měřítka, podle teploměru, podle barometru, podle manometru, voltmetru, ampèrmetru, kilogramu, litru, hodin a podle všelijakých jiných měřících přístrojů; podle odpočítávání, jako je zkoumání dědičnosti metodou slavného opata Mendela z Brna, jako se vypočítávají otázky pojišťovací, jako se provádí sčítání lidu, hra v kostky nebo jakékoli statistické zkoumání; podle odhadu — tam, kde nám není možno udati přesná čísla a kde zůstává na pozorovateli a jeho schopnostech, aby našel číslice, jako při dřívějších metodách odhadování světelnosti hvězd, při sázkách, při bursovních spekulacích . . . pozor, tady už jsme zřejmě odbočili od svého původního námětu: bursovní spekulaci nelze při nejlepší vůli označit za vědu. Přesto patří do tohoto rámce, neboť ji můžeme považovati za předmět vědy, totiž národního hospodářství, a v důsledku statistiky a snad i psychologie.

Prohlédneme-li uvedené příklady, shledáme, že jsou tu zastoupeny skoro všechny vědy, které mohou pracovati matematickými metodami. Že se to považuje za známku jejich spolehlivosti, zdůraznil i T. G. Masaryk ve své práci: „Počet pravděpodobnosti a Humova skepse“: „mechanikou počínajíc, řadou sestoupíme k fyzice, chemii, biologii, psychologii a sociologii, označující takto hodnotu a spolehlivost těch kterých věd.“ Je však celá řada věd, které mají velmi volný vztah k matematice, nebo vůbec žádný, jako na příklad: geografie, botanika, zoologie, dějepiscství, filologie.

I tyto vědy se pokoušejí uspořádati systematicky svou oblast, aby se vynořily vztahy a souvislosti, které mají zákonitý ráz. Co se týče sbírání materiálu, můžeme takovou činnost nazvat v našem smyslu prací, jakmile však zasahuje třídící duch a jakmile popis ustupuje systematickosti, můžeme tuto činnost nazývat už vědou. Konečný cíl každé systematickosti zůstává odhalování kauzálních souvislostí. Jako fyzik dělá pokusy, aby odhalil systematickým počínáním kauzální vztahy, jako kříží biolog různé druhy, aby objevil systematickými pokusy dědičné vlastnosti, právě tak se namáhá historik, aby odůvodnil systematickým uspořádáním historických spojitostí kauzální vývoj dějin. Vývoj historické vědy je v tomto ohledu zatím v plenkách proto, že je mnohem snazší desetkrát upustit kámen, abychom zjistili zákony pádu, než rozpoznati z tradičních — a nadto z různých tradičních — dat o Valdštyňově chování, co bylo příčinou tohoto chování, jeho smrti a jeho chováním ovlivněného dějinného vývoje. Byly to prestižní důvody, nebo snad příčiny hmotné, byl to fyzický stav, bylo to mystické rozpoložení jeho ducha? To nikdo neví, poněvadž to nikomu neřekl.

Proto je mnoho různých výkladů o kauzální souvislosti vývoje a nikdo nemůže přesně říci, který je správný, poněvadž jediný, kdo by mohl o tom podat zprávu, právě už zprávu podati nemůže. To je vůbec největší překážka, se kterou se historikové potkávají: nedostatečnost údajů. Proto platí všechna kauzální tvrzení historiků jenom za pravděpodobná, a to tím spíše, přistoupí-li mimovědecké údaje, na příklad tendenční, které objektivní cenu výpovědi ještě zmenšují. Proto jsou také všechny předpovědi, týkající se dějinného vývoje — a i kdyby to bylo jen na kratičkou dobu — velmi pochybné, dokonce by se dalo říci, že jsou takové předpovědi tím pochybnější, čím kratší je doba, pro kterou jsou konány, poněvadž souvislosti na delší lhůtu dají se snáze pochopiti právě proto, že krátkodobé vlivy mají na ně malý vliv. Na nedostatečnost dat stůně i mnoho jiných věd, na příklad národního hospodářství a sociologie. U národního hospodářství se to zvláště

silně projevuje, poněvadž zde je třeba bráti zřetel na psychologický vliv, který může velmi ovlivnit další vývoj věci. Na příklad stačí, aby bursovní transakce zapůsobila na osobní úzkostlivost mocného finančníka a už může tento čistě subjektivní důvod přivodit bursovní baissu velkých rozměrů, která může ovlivnit i cenovou politiku. Nehledě k politickým vlivům, které vykonávají neobvyklý tlak na hospodářství našich dnů. Sociologie může narazit na podobné překážky. Zrada může hnáti politickou moc do rukou diktátora a celý sociologický stav země obrátí se jiným směrem. Kdo může zradu předvídat? Je úplatnost normální faktor sociologie, se kterým je dlužno na určitých místech zkoumání počítat? Jisté že je možné počítati s ní, jenomže nevíme, kdy a kde s ní máme počítati. Právě na tom však všechno závisí: jediné zasáhnutí na určitém místě a v určitou dobu určuje celý další průběh a celý vývoj.

„I n ž e n ý ř í“.

A nyní se podívejme, co má věda společného se životem a prací. Popud k vědě je v podstatě dvojitý: člověk se především snaží využít přirozených zjevů pro své účely a mimo to se vyznačuje určitým hravým úsilím, aby přišel věcem na kloub, aby vypátral jejich vzájemnou souvislost, aby „poznal pravdu“. Často se nedá vůbec zjistit, který popud se vlastně uplatnil, někdy se navzájem kryjí a většinou následují za sebou. Můžeme si to znázornit velmi dobře na vývoji astronomie. Tato nejstarší přírodní věda vznikla z potřeby lidí, hledajících vhodné měřítko pro čas. Stálá změna ročních dob, dne a noci, ukazovala docela přirozeně na zjevy na obloze. Dráha slunce, měsíce, planet a hvězd byla nápadná a podle toho, kde se tato nebeská tělesa nacházela, bylo možno sestavit kalendářní rozdělení času. Příčinou byl tedy praktický účel. Přesnější pozorování objevilo později v pohybu nebeských těles nepravdivosti, které však neměly vliv na kalendář. Přes to je lidé zkoumali důkladně, uplatňující badatelskou touhu. Když už byly metody pozorování přesnější, zjistilo se, že pozorování nepravdivosti má na měření času zřejmý vliv a obě příčiny badání se nyní kryly. Tuto hru můžeme sledovati nejlépe na fyzice. Tady můžeme vidět nejsnadněji, jak se věda a práce střídají, při čemž prací rozumíme praktické použití vědy.

Když profesor Roentgen objevil paprsky po něm pojmenované, vzbudily zvláštní zájem svým vznikem a energií, kterou obsahovaly. Další nepřetržité pokusy ukázaly, kde všude se dají použít a dnes už není téměř v medicíně a ve zkoumání hmoty jediného oboru, ve kterém by nehrály rozhodující úlohu. Je to práce, zaměstnávající nyní statisíce lidí. — Když se před lety zjišťoval vliv světla na kovové blanky, nastalo vzrušení, protože se ukázalo, že tímto způsobem lze získat elektřinu ze světla. Následovaly další pokusy, a nyní se užívá fotoelektrického článku sterým způsobem. Jeho pomocí měříme svítivost hvězd i zárovek, na některém stroji nám odpočítává hotové kusy a na veletrhu udává počet návštěvníků, burcuje při vloupání a v Anglii zahazuje výstavu, stiskneme-li v Australii knoflík. Umožňuje nám televizi — setkáváme se s ním zkrátka všude, kde máme co dělat se světlem. — V r. 1888 podařilo se Hertzovi pokusně vyrobit elektromagnetické vlny, které Maxwell vypočetl teoreticky. Pro jejich praktické použití neměl Hertz žádný zájem. Od té doby spoutaly lidstvo v podobě rozhlasu. Zlo, jež přinesly na svět, je mnohem větší než kulturní pokrok, spočívající v rozšiřování umění. Pomocí rozhlasu lze šířit nenávisť právě tak jako kulturu, a nenávisť vězí, bohužel, hlouběji než umění. Takových příkladů mohli bychom uvést velmi mnoho a prostředníkem mezi vědou a prací je tady inženýr, který umožňuje praktické použití nástroje, vytvořeného vědou. Definici práce podává v tomto smyslu terminologicky nejlépe výraz z medicíny, kde se říká, že lékař „vykonává praxi“, když si už na universitě osvojil vědecké základy. „Inženýry“, spojující vědu s denní praxí, má skoro každá věda. V zoologii a botanice jsou to

různé zemědělské ústavy, matematika má statistické úřady a pojišťovací ústavy, národní hospodářství bursu. Tito inženýři dodávají zas vědě materiál, získaný při práci a věda jej zkoumá a zhodnocuje. Tak se uzavírá kruh vědy a práce: jedna oplodňuje druhou.

Tuto souvislost pochopilo u nás jenom velmi málo takových lidí, kteří z ní mají prospěch. Kolik je u nás v Čechách lidí, kteří mají vlastní vědeckou laboratoř? Co dělá pro vědu průmysl, který jí děkuje v podstatě za svou existenci? Kde jsou průmyslové fondy pro vědecké účely? Máme snad ústav pro zkoumání konjunktury, který by se zabýval národohospodářskými dějinami našich zemí? Co udělalo zemědělství pro jeden z nejdůležitějších činitelů zemědělské výroby, totiž pro zkoumání počasí? Přispělo snad k vybudování ústavu, který by se zabýval zejména klimatickými a meteorologickými vztahy počasí k jednotlivým druhům obilí, k řepě, bramborům, zelenině atd.? Kolik máme vědeckých ústavů, nezatižených učitelkou činností? Kde jsou naši Carnegiové a Rockefellerové? Ach, nemluvíme o miliardových darech! Ale kde jsou naši Smithové a Brownové, kteří by dokázali aspoň pětimístnými čísly, že považují za čest, objeví-li se jejich jméno v souvislosti s vědou? Kde jsou naši . . . raději nemluvíme o jménech, vždyť by se to mohlo považovat za urážku na cti a nikoli za výzvu, aby se vědě dostalo podílu na ziscích, které jsou z velké části jejím úspěchem. Zkušenost dokazuje, že takové dary nejsou ztracené a hospodářství má pak z nich prospěch. Každá věta „když — tak“ mění se za čas v hotové peníze.

Aljechin, football a detektiv.

Příklady si můžeme také znázornit, že těchto vět nepoužívá jenom práce, ale i každý člověk v nejjednodušších životních projevech. Vezměte třeba šachy. Hraje-li Aljechin simultánu proti 36 hráčům, pak jsou v jeho mozku zaregistrovány stovky formulí „když — tak“. Jejich konstituce se mění každým tahem. Udělám-li na dvanácté šachovnici tento krok věží, pak odpoví protivník tímto tahem střelce. Protože má Aljechin promyšleno několik tahů pro každou šachovnici, hemží se v jeho mozku samé „když — tak“. Právě proto, že tyto věty jsou předpovědi a žádná z nich není apodikticky jistá, vyplývá výsledek, že Aljechin na některých šachovnicích vyhraje, na některých remisuje a některou hru prohraje. Ale podstatou hry je právě nejistota formulí „když — tak“. — Jsou o stupeň níže, nevznikají-li při plném vědomí, nýbrž napolovic v podvědomí.

Pojďme na fotbalový zápas! Podívejte se na pravou spojku, jak se řítí kupředu, jedním okem míří do nepřátelské branky, druhým pozoruje vlastního středního útočníka, zatím co kuří oko opatruje míč. Někde mezi hlavou a nohama tvoří se věty, jako: kopnu-li teď míč levou nohou přízemně 10 metrů před Jardu, tak jej obrana nedoběhne (to vidí druhým okem, které telegrafuje levé noze) a Jarda dostane míč právě na nohu. Když . . . tak . . . na tom závisí příznivý výsledek. Čím lepší je souhra mezi těmito větami, tím sehraje lepší je mužstvo a tomu se pak říká dobrá kombinace. Ale hlavní je, že se všechno odehrává v polo-vědomí, protože mužstvo, které by nad každou větou uvažovalo, prohrálo by každý zápas. Ještě hlouběji vězí tyto věty, vznikají-li v plném podvědomí, ze vžitých zkušeností.

Znáte povídku o detektivovi, který chtěl zjistit, je-li pozorovaný člověk muž nebo žena? Ne? Hodil mu do klína jablko a protože pozorovaná oběť rozevřela kolena, ačkoli byla v kalhotách, věděl detektiv okamžitě, že je to žena. Muž zachycuje sevřením stehů, aby mu předmět nepropadl, ale žena roztáhne sukni kolena, aby jej zachytila. Detektiv předpokládal správně, že mu dá podvědomí správnější odpověď, než vědomí, které již beztak v satech lhalo. Kolena vypovídala automaticky: chceme-li zachytit jablko, musíme sukni napnout, ale sukne nebylo. Kolena prozradila mozek. Detektiv počítal se správnou větou „když — tak“ v protivníkově podvědomí, jehož vědomí nedoběhlo.

Vída: zas jsme u psí vědy. Je to věda zvyku, lepší dresury. Kruh je uzavřen.

do ba a lidé

Artur Koestler:

Španělská závěť

Artur Koestler je původem Maďar. Pracoval nějakou dobu jako žurnalista v Berlíně (píše německy) a pak se stal členem redakce významného listu „News Chronicle“ v Londýně. V prvním roce španělské války odjel do Španělska, procestoval je na obou stranách fronty a napsal knihu: „Černá kniha o Španělsku“, která vyvolala veliký rozruch, protože v ní Koestler líčil nesmírnou krutost Francovy armády a strašnou hrůzu moderní války vůbec. Za nějakou dobu po vydání této knihy odjel Koestler do Španělska po druhé jako zpravodaj „News Chronicle“, a to do města Malagy, které bylo právě v těchto dnech dobyto Francovým vojskem. Koestler neutekl, byl zatčen, odsouzen k smrti, několik měsíců vězněn a konečně na intervenci anglické vlády vyměněn. Po svém návratu domů napsal druhou knihu: „Ein spanisches Testament“ — vlastně spíše deník z vězení a vyličení lidí, které potkal a které viděl — většinou umírat.

Koestlerův deník, ze kterého vyjímáme úryvky, je dokument o zániku úžasné a svobodné země, o statečných lidech a o hrůze, která dnes pohlcuje Španělsko.

Umírání, i když se děje v zájmu neosobní věci, je věc naprosto osobní. Poněvadž tento deník jedná většinou o umírání mých druhů a je psán v akutním strachu před smrtí, nemohu zamezit, aby neměl osobní ráz.

Věnuji jej příteli Nicolasovi, bezvýznamnému vojáku španělské republiky, který byl zastřelen 14. dubna 1937, v den prvního výročí republiky, ve vězení v Seville.

UVězněn. Jaký to podivný pocit! Dveře u cely nemají kliku ani zvenčí, ani zevnitř. Nedají se jinak zavírat, musí se jimi prásknout. Když dveře po prvé zapadnou za vězněm, zastaví se uprostřed cely a rozhlíží se. Myslím, že se skoro každý chová stejně. Rozhlíží se a registruje předměty svého nového obydlí: železný kavalec, umyvadlo, záchod, zamřížované okno. První zajatcův čin je: pokusit se vytáhnout na mříže a podívat se z okna. Nepodaří se to — okno je příliš vysoko. Zajatec ustane, umíní si však, že se bude cvičit tak dlouho, až to dokáže. Je vůbec plný předsevzetí: bude denně cvičit, bude se učit cizím řečem, zkrátka: nedá se. Položí se na zkoušku na kavalec, drátěnka je rozbita, dráty se zařezávají do masa. Vstane, ušklíbne se, protože si chce dokázat, že má odvalu a naději. Pak padne jeho oko na dveře a vězeň vidí, že ho kukátkem pozoruje veliké lidské oko. Skleněná civí, panenka je rozšířena. Je to oko bez člověka, a vězňi přestane na vteřinu bušit srdce. Pak přechází od okna ke dveřím, dva kroky, tři kroky. Odvaha stoupá, klesá, stoupá, klesá.

A takové to teď bude — celé minuty, hodiny, dny, týdny, roky.

Jak už je dlouho v cele?

Podívá se na hodinky. Právě tři minuty.

Odpoledne ve čtyři hodiny zazněl na chodbě hluk. Mazlavý hlas četl listinu čtyřiceti až padesáti jmen. Otvíraly se dveře a zapadaly. Šoupání nohou, šeptání, nesrozumitelný hřmot. Přiložil jsem ucho ke dveřím. Slyšel jsem, jak se dává pomalu a váhavě do pohybu dlouhý průvod lidí, stejnoměrně, proti své vůli. Kroky zanikly. Čtyřicet nebo padesát mužů pochodovalo vojenským krokem na smrt.

Ležel jsem na kavalci a dumal, zdali je zastřelili jednotlivě nebo ve skupinách, puškou nebo kulometem. Moje fantasie, kterou jsem už nemohl udržet na uzdě, předehrávala mi padesátkrát, stokrát scénu, která se teď venku odehrávala. Počítával jsem nevysvětlitelnou touhu představovat si tuto scénu stále znovu a znovu, zažívat v duchu s sebou, jak je střílejí — měl jsem dojem, že jim to musí ulehčit umírání. Mezitím

jsem se díval na hodinky. V pět hodin jsem si řekl: teď už to mají za sebou. Ležel jsem vyčerpán na kavalci, oči žhly, natáhl jsem si kabát přes hlavu. Tolik jsem si přál, abych se dovedl modlit, za zastřelené, za sebe. Pak jsem začal zpívat do rukávu svého kabátu Marseillaisu — a vůbec jsem se nestyděl.

Do mé cely vskočil člověk, vlastně tam byl dokopán. Dveře za ním zapadly. Zůstal stát, opřen o zeď a svěsil hlavu. Jeho košile vypadala, jako obvykle: roztrhaná, promočená krví. Rozbitá lebka, plná modřin a krvavých sseďlin — i to jsem už dávno znal. Ale ve tváři tohoto muže bylo něco nového, nějaký anatomický nepořádek, kterému jsem na první pohled nerozuměl: dolní čelist měl vykloubenu, stála neuvěřitelně šikmo v jeho tváři, jako součástka, obráceně přidělaná. Jakmile jsem to pochopil, přepadla mne nevolnost.

Vylezl jsem ze své slámy a nabídl jsem mu, aby se posadil. Neodpověděl. Vzal jsem ho za ruku a odvedl jsem ho dva kroky ke kavalci, pomohl jsem mu posadit se. Zíral vytrženě před sebe, dotkl se rukou čelisti a uskočil, jako by se byl spálil. Ve své bezradnosti jsem mu podal kus svého cornedbeefu, ale on jenom odvrátil hlavu. Patrně nemohl ani kousat, ani mluvit. Snad už ani nemohl myslet. Jen trpět a bát se a čekat na milosrdnou smrt.

Posadil jsem se proti němu a držel jsem ho za ruku. Za chvíli mi ruku odtáhl. Pomalu a rozvážně sáhl do kapsy a vytáhl dva smotky cigarety. Přijal jsem je a dal jeden do úst. Byl tak krátký, že jsem musil zvrátit hlavu, abych si nespálil nos a rty. Lidská troska proti mně se usmála koutky očí a mávla hlavou: abych si ponechal i druhý, jemu už stejně nepomůže. Seděl jsem několik minut proti němu a neodvážil jsem se říci nahlas ani slovo, protože mi každá útěcha připadala dětská. Až mnohem později, v Seville, jsem pochopil, že v takových případech nezáleží na obsahu slov, ale na srdečnosti hlasu.

Seděli jsme mlčky proti sobě několik minut, pak ho zase odvedli. Když mu ve dveřích svazovali ruce provazem, ani se neohlédl. Odvedli ho vlevo, směrem k východu. Nezapadly za ním žádné jiné dveře cely. Odpočívej v pokoji!

Tehdy jsem ještě nevěděl, že stanný soud v Malaze mne odsoudil k trestu smrti, aniž by mne vůbec vyslechl. A pak jsem nevěděl, že bylo tohoto dne — za čtyři dny — zastřeleno v Malaze pět tisíc lidí. Jenom z vězení, ve kterém jsem seděl, šest set mužů.

Uprostřed této bezedné bídy přišel jednou v půl páté vykupitel. Byl to holič.

V těchto dnech jsem upadal z jednoho úžasu do druhého nad vlastními duševními reakcemi. Nezvyklé podmínky přinesly s sebou nezvyklé reagování. Můj stroj na myšlení fungoval podle nových zákonů, které jsem neznal. Objevení holiče vyvolalo v mé mysli na příklad takové zemětřesení, že jsem se skutečně musil podržet stěny, abych neupadl. Od svých patnácti let jsem nebrečel. Teď jsem to udělal. Holič se mi jevil ve všech duhových barvách — zlomil zlé kouzlo. Přišel, teď bude zase všechno v pořádku a skaliska mých úzkostí a strachu rozplynula se ve vzduchu, jako by byla naplněna plynem. V bílé pění, kterou mi holič nanesl na tvář, rozpustilo se moje zoufalství jako bílé vločky. Zvoňte na poplach, budu oholen, vrátil jsem se na zem.

Hodili mi do okna zmuchlaný papír. Rozbalil jsem jej a četl:

„Kamaráde, víme, že jste zde a že jste přítel španělské republiky. Jste odsouzen k smrti, ale Vás nezastřelí. Bojí se příliš anglického krále. Postřelí jenom nás, los pobres y humildes (chudé a ponížené).“

Včera jich zastřelili na hřbitově sedmnáct. Bylo nás dřív v cele 100, ale teď je nás jenom 73. Kamaráde ze zahraničí, jsme také odsouzeni k smrti, dnes nebo zítra v noci nás zastřelí. Ale vy to možná přežijete a pak musíte vyprávět světu, jak nás tu pobíjí, protože jsme chtěli svobodu a ne Hitlera. Budeme Vám psát dál. Odvahu! Milujeme Vás!
Tři republikánští milicionáři.“

Ale už nenapsali. Později jsem se dověděl, že dva byli těžce noci zastřeleni. Rozsudek třetího byl změněn na třicet let vězení — španělský doživotní žalář.

Po prvé venku na patio!

Cítím na tváři horké slunce, dýchám vzduch z plných plic — pak se mi dělají zelené, šedivé a černé kruhy před očima, a sledávám, že ležím na zemi. Dva věžňové mne zdvihají. Po několika krocích je všechno v pořádku.

Moje první otázka je, jaký čekají trest.

La muerte — smrt — praví jeden.

La muerte — praví druhý.

První je známý republikánský politik. Druhý jeho sekretář. Oba čekají už měsíce na zastřelení.

La muerte — praví také třetí. Je to drobný, andaluský rolník, milicionář, který byl zajat na frontě u Almerie. Jmenuje se Nicolas. Před desíti dny byl zajat a před třemi odsouzen k smrti. Obžaloba zněla, jako u všech: rebelión militar: ozbrojené povstání. Nicolas nám vyprávěl, zatím co jsme se procházeli po patiu, jaký byl vojenský soud v Seville. Trval tři minuty. Předseda přečtl jméno, místo narození a místo, kde byl zajat. Státní návladní navrhl smrt a dodal: „Lituji, že nemohu toto „rojecilo“ — malý, červený hmyz — poslati do Ženevy v kleci, než ho dám odstřelit, abychom ukázali Společnosti národů, jak žalostně vypadají ti domnělí bojovníci za právo a svobodu.“ Pak ho odvedli.

Chtěl jsem Nicolasovi půjčit svou knihu, ale řekl mi, že nedoveze číst. Pohladil svou mozolnou prackou hřbet knihy od Tolstého a měl při tom nesmírně hloupé a smutné oči. Pravil, že se těšil, že se naučí číst, až bude po válce.

Odpočívaj v pokoji, Nicolas! Doufám, že se to stalo rychle a že tě to nebolelo. Byl jsi hubený a nevzhledný, měl jsi modré, basedovské oči, byl jsi jeden z pobres y humildes. Věnuji ti tuto knihu. Co z toho máš? Nemohl bys ji číst, ani kdybys zůstal na živu. Proto tě přece odstřelili: protože jsi měl nestydaté přání naučit se číst. Ty a několik milionů tobě rovných, kteří jste vzali do ruky zrezavělé bouchačky, abyste zachránili svou novou republiku, která by vás později snad naučila číst.

Tomu se v nich říká ozbrojené povstání, Nicolasi. Tomu se říká pudy lúzi, Nikolasi. Má-li někdo touhu naučit se číst a žít jako člověk.

Pane bože, měli tě opravdu dopravit do Ženevy, v kleci a s nápísem: Ecce homo 1937!

V březnu jich bylo popraveno pětadvacet.

V prvních třinácti dnech v dubnu nebyly žádné popravy.

V noci z třináctého na čtrnáctého dubna jich bylo zastřeleno sedmnáct. Nicolas mezi nimi.

Za dvě noci nato bylo zastřeleno osm mužů. To bylo po prvé, co jsem to slyšel. Dělali to velmi tiše. Proto jsem asi dřív nic neslyšel. Ale teď jsem už cíhal. Teď jsem věděl, že kritická doba je mezi půlnocí a druhou zrána.

První noc, se středy na čtvrtek, se nestalo nic.

Druhou noc . . .

Ještě teď se mi zdvihá žaludek, když myslím na tuto noc.

Spal jsem, vzbudil jsem se krátce před půlnocí. V hluchém vězení, nabitém tíživými sny třinácti set mužů, zaslechl jsem, jak kněz mumlá litanie a jak zvoní mešním zvoncem. Pak se

otevřely dveře cely, třetí ode mne vlevo, a bylo vyvoláno jméno. Ospalý hlas odpověděl: „Co se děje?“ A kněz odkašlal, modlil se hlasitěji a zvonil pronikavěji. Nyní muž v cele pochopil. Nejdříve jenom zastenal, pak volal dušeným hlasem o pomoc: „socorro! socorro!“

„Tady není pomoci, muži,“ řekl dozorce, který provázel kněze. Neřekl to ani vlídně, ani nepřátelsky. Jenom věčně. Chvilí byl muž tiše. Věcný, suchý dozorcův tón ho umlčel. Pak se dal do smíchu. Nesmál se nahlas a vůbec ne divadelně. Plácal se oběma rukama do kolen a chichotal se. „Žertujete,“ pravil knězi, „vždyť jsem to věděl, že jenom žertujete.“

„To není žert, muži,“ řekl dozorce právě tak suše, jako předtím. Odvedli ho.

Slyšel jsem ho ještě, jak venku křičí. Salva zazněla až za několik minut.

Mezitím otevřel kněz s dozorcem sousední celu. Zase se kněz modlil, zase zvonil zvoncem. Muž vedle v cele plakal a smrkal, jako malé dítě. Pak volal po matce: „madre! madre!“

Pak přišli k mé cele a kněz odsunul kukátko. Viděl jsem ho docela zblízka. Byl to malý, černý, sádelnatý člověk.

„Toho ne!“ řekl dozorce.

Pak přišli k sousední cele na pravo. Můj soused neřikal nic, když ho volali. Asi poslouchal a byl připraven. Ale když kněz dokončil modlitbu, řekl polohlasně: „Proč musím umřít?“ Kněz odpověděl velmi slavnostně, jenom trochu rychle: „Věř v Boha, muži. Neboť smrt — to je svoboda!“

Z úterku na středu jich bylo zastřeleno sedmnáct . . .

Ze čtvrtku na pátek jich bylo odstřeleno osm.

Z pátku na sobotu devět.

Šest dnů budeš pracovat a sedmý den, v neděli odpočívát budeš, pravil Pán.

Ale z neděle na pondělí byli odstřeleni tři . . .

Mezi odpočinkem a svačinou rozlétly se dveře a svoboda mne udeřila do hlavy, jako obušek. Byl jsem omámen a vpotácel jsem se zpátky do života, jako bych se byl dopotácel do smrti. Všechno, co se stalo v následujících minutách, je v mých vzpomínkách ztlumeno, jako v mlze: obrysy událostí zmizely.

Na ředitelově stole hoří žárovka. Kolem ní je duha, jako bývá v mlze kolem pouličních svítilen. V ředitelově židli sedí cizinec. Má černou košili bez kravaty. Uklání se přehnaně obřadně:

„Señore,“ praví, „odvedu vás odtud. Nemohu vám říci, kam vás povedu, ale jsme cabaleros, nebojte se.“

Procházíme osvětlenými chodbami, neuvědomuji si, co se se mnou děje, jdu jako ve snu.

„Señore,“ praví muž v černé košili, odvezu vás nyní do jiného města. Jste-li ochoten slíbiti několik věcí, mohu podniknout kroky k vašemu propuštění.“

Beře do ruky papír a inkoust. Vidím-li inkoust a papír, jsem hned při smyslech.

„Milý pane,“ řekl jsem, „to přichází tak nečekaně a tak náhle. Kdo jste? Do kterého města mne dovezete? A co mám slíbit?“

„Raději vám neřeknu, jak se jmenuji. Ale jsme cabaleros, můžete mi důvěřovat. Žádáme pouze, abyste slíbil, že se nebudete míchat do vnitřních záležitostí Španělska. Slíbíte-li to, budete volný.“

„Nikdy jsem se nemíchal do vnitřních záležitostí Španělska.“

„Vedl jste, señore, perfidní kampaň proti nacionálnímu Španělsku.“

„Napsal jsem jenom, co jsem viděl a co jsem si o tom myslel. Do ničeho jsem se nepletl.“

„Nebudu s vámi diskutovati, seňore. Podepíšete-li, že se nechcete míchat do věci španělských, budete volný . . .“

Později jsem se dozvěděl, že to byl seňor Haya, Francův nejslavnější válečný pilot, a že jsem byl vyměněn za jeho ženu, která byla ponechána ve Valencii jako rukojmí.

Nasedli jsme do neuvěřitelně malého letounu, patrně to byla otevřená Douglas-Baby, roztomilá, jako hračka. Stoupali jsme výš a výše, obzor se rozepial. Sevilla mizela. Caballero v černé košili našpulil rty — neslyšel jsem nic, ale viděl jsem, že si hvízdá.

„Kam letíme, seňore?“ řval jsem.

„Do jiného města, seňore,“ řval nazpět.

Stoupali jsme výš a výše. Před námi vyvstávalo pohoří. Bílé obláčky plavaly kolem dokola. Caballero v černé košili ukázal prstem do hloubky:

„To všechno je nacionální Španělsko, seňore,“ řval, „tady jsou teď lidé šťastni.“

„ . . . cože?“ řval jsem.

„ . . . šťastni,“ řval on, „šťastni a svobodni.“

„Cože?“

„Svobodni.“

Mlčeli jsme, jen motor hřměl. Obláčky kolem se srazily v jednotnou plochu. Země nebyla už vidět. Caballero seděl s roztaženými nohama, kormidelní páku mezi kolena a gestikuloval rukama:

„U vás bojují chudí proti bohatým. My máme nový systém. Netážeme se, je-li někdo bohatý nebo chudý, nýbrž je-li dobrý nebo zlý. Dobří chudí a dobří bohatí tvoří jednu stranu. Zlí bohatí a zlí chudí tvoří druhou stranu. To je pravda o Španělsku, seňore.“

„Jak je rozeznáváte?“ ptal jsem se.

„Cože?“ řval.

„Jak je rozeznáváte?“

Znovu jsme stoupali, jistě už jsme byli nad horami. Motor duněl, chvíli jsem nic neslyšel.

„Hluboko v srdcích svých jsou všichni Španělé s námi,“ křičel caballero v černé košili. „Střílí-li rudí naše lidi, zní jejich poslední zvolání: Viva España! Díval jsem se, jak bylo zastřeleno několik rudých a ti křičeli také: Viva España! Ve chvíli smrti mluví lidé pravdu. Z toho vidíte, že máme pravdu, seňore.“

„Díval jste se na ně?“ řval jsem.

„Cože?“

„Díval jste se, když je vedli na smrt?“

Vznášeli jsme se nad bílou rovínou. Neviděli jsme nic, jen bílou rovínu pod sebou a měli jsme dojem, že stojíme na místě.

„Když tady tak člověk sedí,“ křičel caballero v černé košili, „přemýšlí hodně o životě a o smrti. Rudí jsou zbabělci, neumějí umírat. Dovedete si představit, jaké je to, když je člověk mrtev?“

„Než jsme se narodili, byli jsme všichni mrtvi,“ řval jsem.

„Cože?“ řval.

„Povídám: než jsme se narodili, byli jsme všichni mrtvi.“

„To je pravda,“ řval, „ale proč se tedy bojíme smrti?“

„Nikdy jsem se nebál smrti, jenom umírání,“ řval jsem.

„U mne je tomu právě naopak,“ řval muž v černé košili. Bílá rovina pod námi dostala trhliny. Přepadl nás náraz větru, stroj se zatřásl a začal vyházovat, jako mladý kuň. Ruce caballero vyrostly práci. Zmlkl.

Cítil jsem, že mám znovu horečku. Udělá-li teď caballero nesprávný pohyb, zřítíme se, zřítí se země na nás a zardousí nás. To by byla krásná smrt, myslel jsem si. Smrt není zlá . . . jen umírání . . . což to neplatí pro všechny lidi? Ale caballero tvrdí, že u něho je tomu právě naopak. Caballero rozumí zatraceně dobře stroji a rozumí asi právě tak pumám. Caballero a Carlos — oba rozumějí výtečně umírání, jsou důstojníky, umírání je jejich povolání. Nadřeli to, sedí jim to v kostech: umírat v dobré formě.

Malý Nicolas určitě nezemřel v dobré formě. Byl to civilista. Milionéři na patio byli také civilisté. Neměli v umírání zkušenosti. Nahoře v oblacích kroužil caballero a vrhal v dobré formě na ně pumy. Oni padali na břicha, zahrabávali tváře do hnoje a báli se. Než je zastřelili, volali o pomoc a volali po mamince. Hráli rádi kopanou, hryzali salát a snili, že se naučí číst, až bude po válce. A že budou bydlet v jednom pokoji nanejvýš po třech. A že si dopřejí dvakrát týdně maso. Že si koupí sváteční oblek a náramkové hodinky. Až bude po válce, pak začne život. Věřili, že je třeba žít. Věřili, že je třeba bojovat o život. Věřili, že musí zemřít, aby mohli druzí žít. Tomu všemu věřili a právě proto, že tomu věřili, nebáli se smrti. Ale umírání se velice báli. Byli to civilisté, vojáci lidu, vojáci života a nikoli vojáci smrti.

Viděl jsem je umírat. Umírali někdy plačky, velmi slabí, právě tak, jak umírají lidé. Umírání je zatraceně vážná věc, nedělejte z toho operu. Pilát také neřekl: „Ecce heros!“, nýbrž řekl: „Ecce homo!“

dopisy

Panu censorovi

Ctěný pane redaktore,

myslím, že vážený pan censor, který nám posledně zajel do Vašich úvah na str. 322. „Přítomnosti“, nám ten odstavec bilit nemusel. Chápeme plně škrty pana censora v politických večernících. Čtou je velmi zhusta političtí primitivové a nezodpovědní lidé, kteří se dají snadno pohnout k nerozváženostem, ale čtenářská obec „Přítomnosti“ je kvalitně trochu jiná (dalo by se to i statisticky doložit).

Už rozhodnout se pro „Přítomnost“ předpokládá určitý rozhled a kritické rozvážení. Učit se myslet a domýšlet, srovnávat, hodnotit, správně hodnotit a dobře vidět časové události. Lajdáky taková četba nepoutá. Také vášnivým stráníkům nehoví, protože neservíruje tendenční odstavce.

Prostě, chtěl jsem Vám říci, pane censore a poprosit Vás, jako poctivý vlastenec, abyste nebyl na nás, inteligentní čtenáře „Přítomnosti“, tak přísný. „Přítomnost“ je pro přítomnost a proto jsme na ni v těchto pohnutých dobách tak čekali. Víme také, že odhadovat přítomnost i přibližně, je velmi nevděčné a těžké. Nebojte se, pane censore, nemáme horečku, ani třasavku. Jsme čtenáři slušní, uvážliví a klidní. Máme víc povinností, než zájem jedné strany a proto nám laskavě přiznejte i větší kousek práva.

S projevem úcty

čtenáři „Přítomnosti“

**Rodinné vily ze dřeva, školy, ozdravovny a veškeré dřevěné konstrukce staví
DŘEVOSTAVBY KOLOWRAT, Dianaberg-Přimda • Pražská kancelář: Praha II., Národní 30 n. Telefon 32347**

